VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA
VILNIUS ACADEMY OF ARTS

LIETUVOS KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS
LITHUANIAN CULTURE RESEARCH INSTITUTE

MIGLĖ LEBEDNYKAITĖ

ŠVENTADIENĖS PRIJUOSTĖS LIETUVOS KULTŪROJE. XIX A. – XX A. PIRMOJI PUSĖ

FESTIVE APRONS IN THE LITHUANIAN CULTURE. 19TH CENTURY – EARLY 20TH CENTURY

Daktaro disertacijos santrauka

Summary of Doctoral Dissertation

Humanitariniai mokslai, menotyra (03 H)
Meno istorija (H 310)

Humanities, Art Criticism (03 H)
Art History (H 310)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2008–2012 metais Vilniaus dailės akademijoje

MOKSLINĖ VADOVĖ:
Dr. Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė
(Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H)

Disertacija ginama Vilniaus dailės akademijoje Menotyros mokslo krypties taryboje:

PIRMININKĖ:
Prof. dr. (hp) Aleksandra Aleksandravičiūtė
(Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H)

NARIAI:
Dr. Gabija Surdokaitė
(Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H)

Dr. Vytautas Tumėnas
(Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, etnologija, 07 H)

Dr. Skaidrė Urbonienė
(Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H)

Dr. Daiva Vaitkevičienė
(Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija, 04 H)

OPONENTAI:
Dr. Irma Šidiškienė
(Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, etnologija, 07 H)

Dr. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė
(Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, menotyra, 03 H)

Disertacija bus ginama viešame Menotyros mokslo krypties tarybos posėdyje
2013 m. birželio 21 d. 14 val. Vilniaus dailės akademijos DIC multifunkcinėje patalpoje Nr. 112 (Maironio g. 3, LT-01124, Vilnius)

VDA Magistrantūros studijų ir doktorantūros skyrius
Maironio g. 6, LT-01124, Vilnius
Tel.: (8-5) 2105456, Fax: (8-5) 2105444

Disertacija su santrauka išsiųsta 2013 m. gegužės 21 d.
Su disertacija galima susipažinti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo, Vilniaus dailės akademijos ir Lietuvos kultūros tyrimų instituto bibliotekose

© Miglė Lebednykaitė, 2013
© Vilniaus dailės akademija, 2013

ISBN 978-609-447-079-0

The dissertation was prepared at Vilnius Academy of Arts during the period of 2008–2012

SCIENTIFIC SUPERVISOR:
Dr. Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė
(Lithuanian Culture Research Institute (Humanities, Art Criticism, 03 H)

The dissertation will be defended at the Council of the Scientific Field of Arts Criticism, Vilnius Academy of Arts:

CHAIRPERSON:
Prof. Dr. (hp) Aleksandra Aleksandravičiūtė
(Vilnius Academy of Arts, Humanities, Art Criticism, 03 H)

MEMBERS:
Dr. Gabija Surdokaitė
(Lithuanian Culture Research Institute, Humanities, Art Criticism, 03 H)

Dr. Vytautas Tumėnas
(Lithuanian Institute of History, Humanities, Ethnology, 07 H)

Dr. Skaidrė Urbonienė
(Lithuanian Institute of History, Humanities, Art Criticism, 03 H)

Dr. Daiva Vaitkevičienė
(Lithuanian Institute of Literature and Folklore, Humanities, Philology, 04 H)

OPPONENTS:
Dr. Irma Šidiškienė
(Lithuanian Institute of History, Humanities, Ethnology, 07 H)

Dr. Skirmantė Smilingytė-Žeimienė
(Lithuanian Culture Research Institute, Humanities, Art Criticism, 03 H)

The public defence of the dissertation will be held before the Council of the Scientific Field of Art Criticism on 21 June 2013, 2 p.m., at the Design Innovation Centre of Vilnius Academy of Arts, Room No 112 (Maironio str. 3, LT-01124, Vilnius)

Vilnius Academy of Arts
Postgraduate Studies Division
Maironio str. 6, LT-01124, Vilnius
Tel.: (8-5) 2105456, Fax: (8-5) 2105444

The doctoral dissertation and its summary are sent out on 21 May 2013.
The dissertation is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania, the libraries of Vilnius Academy of Arts and the Lithuanian Culture Research Institute.

© Miglė Lebednykaitė, 2013
© Vilnius Academy of Arts, 2013

ISBN 978-609-447-079-0

FESTIVE APRONS IN THE LITHUANIAN CULTURE. 19TH CENTURY – EARLY 20TH CENTURY

Summary

INTRODUCTION

Problem and relevance of the research. With their distinctive harmony of colours and patterns, festive aprons represented one of the central elements of a traditional folk costume in Lithuania in the 19th century. In the traditional culture, a festive apron, as a distinctive attribute, is to be associated with the most important family and community events, and seasonal rituals. Wearing of festive aprons lost popularity in the course of changes in the dressing style and fashion in the late 19th century and the early 20th century. At this period, Lithuanian intelligentsia paid attention to the apron as a potential symbol of tradition and national identity. This was considerably impacted by a national reform movement that searched for starting points in the traditions of folk art. Societies and individual cultural figures embarked on an educative mission, called for reviving the fine arts, started collecting aprons preserved by peasants and popularising them at exhibitions in Lithuania and other countries. In the second half of the 19th century through the early 20th century, textile items made by Lithuanian women received special recognition at agricultural, crafts, ethnographic and, later, art exhibitions held in Lithuania, Russia, Belorussia, Poland and other countries. At the beginning of the 20th century, the development of folk textiles was obviously and greatly influenced by *the 1900 World Exhibition in Paris* which created conditions for recognition of the artistic value of festive aprons. The first exhibitions of Lithuanian arts in Vilnius (1907-1914) also contributed to intensified debate on the collection and promotion of folk art. Namely those exhibitions opened the door for a public breakthrough in the recognition of aprons as the most decorative Lithuanian folk textures. On the

other hand, the mentioned exhibitions not only promoted the very object, but in the 1920s-1930s made the apron a certain standard of the national folk character and a representative of the national culture.

There are very few studies dedicated to festive aprons. Most studies conducted in Lithuania and other countries mainly methodologically investigate into apron-making techniques, the peculiarities of ornamental patterns in one or another ethnographic region, while there is little information on Lithuanian aprons exhibited at foreign museums. An emphasis is usually placed on the apron as a part of a costume serving a practical, social and aesthetical function. There have been no studies conducted to investigate into the problem of symbolic meanings of the Lithuanian apron in the traditional culture (although some art critics, cross-crafting researchers have paid attention to the function of aprons in folk piety practices, for example, Gabija Surdokaitė, Jolanta Zabulytė). Aprons have not been studied in more detail in this dimension by Lithuanian ethnologists, art critics and/or cultural historians. Due to the novelty of the research object, the field of problems at issue appears to be in a phase of starting to develop. The most topical problem is to reveal issues relating to the functioning of the festive apron, an important part of peasant clothing, as a cultural phenomenon in society. The research conducted will provide wider and deeper knowledge of aprons as a relatively independent and multidimensional object not only in the context of Lithuania but of the neighbouring countries as well.

Research object. This doctoral dissertation analyses a part of the traditional folk costume - festive apron - which is presented not only as a garment, but also as a relatively independent and multidimensional cultural object, and a symbol of ethnic traditions and expressions of national identity.

Research chronology. The research covers the period from the 19th century through the early 20th century. It encompasses the period of functioning of a festive apron in the traditional culture of Lithuania (19th – early 20th cc.), at

the end of which the festive apron started gradually losing its function as an integral part of peasant clothing, rather becoming a valuable object for historic research, and the dissemination of apron as a relatively independent, multidimensional cultural object in the first half of the 20th century. The chronology was primarily determined by the period the research object was designed: there are very few authentic examples dated to the end of the 18th century, while the oldest iconographic sources on Lithuanian festive aprons, tracing back to Lithuania Minor and the 17th century, represent a very small group, too. Most of festive aprons were woven in the 19th century and the early 20th century. Their specific examples are housed by Lithuanian and foreign museums. The chronological limits of the research extend to cover exhibitions held between the second half of the 19th century and the third/fourth decade of the 20th century which were important for revealing broader expressions of the apron. These include the *First Ethnographic Exhibition of the Russian Empire* (1867), *1900 World Exhibition in Paris*, first Lithuanian art exhibitions at the beginning of the 20th century (1907–1914), *Exhibition of Lithuanian Aprons in* Kaunas (1927), *First Carpet Exhibition of Northern and Eastern Europe* in Paris (1927), *Folk Art Exhibition of the Baltic States* in Paris (1935).

The aim of the research is to analyse and describe the social and cultural aspects of the public function of Lithuanian aprons and their artistic expressions in the 19th century through the early 20th century.

The main tasks of the dissertation are as follow:

1) To review the historiography of aprons in Lithuania and to describe the typology of aprons by ethnographic regions.
2) To analyse the artistic form, unique features and the variety of patterns (weave patterns, colour combinations, ornamentation) of Lithuanian aprons in the 19th century through the early 20th century, and the peculiarities of their decoration techniques.

3) To reveal the functions and symbolic meanings of aprons/votive aprons; to find out the place and role of this item in the traditional, rural culture.

4) To review the trends of the development of private and museum collections of Lithuanian aprons, and the nature of such collections in the 19th century through the early 20th century.

5) To demonstrate the transition of the Lithuanian apron to a representative of the national culture. To mark the key social-cultural circumstances that have contributed to the apron's becoming a symbol of ethnic traditions and expressions of national identity. To reveal and analyse the importance of apron collections and their displays at Lithuanian and foreign exhibitions in the second half of the 19th century through the early 20th century.

6) To identify, carefully investigate, describe, generalise and assess collections of Lithuanian aprons in foreign museums (in Russia, Poland, France), and to catalogue the collections (Ethnographic Museum in Krakow, MuCEM in Marseilles).

7) To review collections of Lithuanian aprons housed by museums in Lithuania. To investigate in more detail, describe and summarise unresearched collections of aprons (Alytus Museum of Regional Studies, private apron collection of Antanas Tamošaitis as a model in terms of collection exhibits), and compile their catalogues.

Novelty, scientific and practical importance of the work. Until now, in Lithuania aprons would usually come in view of researchers of folk art, museologists and ethnologists. In most cases, the apron as an object of material culture was analysed only in terms of a part of the Lithuanian folk costume, limited to the empirical and typological analysis. The relevance and novelty of this research lie in the aspect, in which the given topic is analysed: the festive apron is analysed as a multidimensional cultural phenomenon. It is the first research systematically revealing the process of the apron losing its

originally intended use and being given a new meaning in the first half of the 20th century, concurrently becoming a symbol and representative of national identity not only in Lithuania but also in foreign countries. The thesis analyses collections of festive aprons (including votive aprons) of the 19th century and the first half of the 20th century available in Lithuanian and foreign museums that have not been previously analysed on a systematic basis. Lithuanian festive aprons identified in foreign museums during the research are valuable supplementation not only to the holdings of these museums, but also to the fund of folk textiles of this type available in Lithuania. Systemised and catalogued (collections housed by LNM, Gallery Židinys, AKM, MEK, MuCEM, НГМ РБ, МДБК) for the first time, these aprons now have a scientific and practical value. This provides an opportunity to assess the forms of artistic expression, the peculiarities of weaving techniques of, and the fabrics used for, festive aprons which, in their entirety, can be used as an important source for reconstructing traditional folk clothing and for studies of the national costume. The research actualises the aspects of socio-cultural expression of apron, enables better knowledge of their artistic form and can serve as an important source for comparative studies of Lithuanian folk art and further research of the Lithuanian culture.

Theses to be defended:

1. The role of the festive apron, one of the most important and artistic elements of the traditional Lithuanian national costume of the 19th century and the early 20th century, not only as a garment, but also as a relatively independent and multidimensional cultural phenomenon.
2. In the 19th/early 20th centuries, the traditional apron was closely associated with the most important family and community events and rituals of seasonal holidays. The festive apron had a wide range of functions and semantics in the rural culture. It is to be associated with the requirements of customs and ethics, change of social status, fertility, protection of woman's life and other ideas.

3. A votive apron (*prijuostėlė*) is a symbolic miniature item shaped as a festive apron to serve a votive function. It is a material token reflecting and demonstrating the characteristics of symbolic thinking, culture of memory and communication of a rural community.

4. The obvious analogy of the overlay technique and specific patterns, not seen in other Lithuanian ethnographic regions, used in Suvalkija and nearby Dzūkian areas in the mid- and late 19th century with Finno-Ugric and Turkic textiles urges to review the so-far existing interpretations of the origin of this technique and ornamental patterns, extending the area of search for roots to include textile traditions outside the neighbouring countries.

5. The change in the functions of the festive apron in society and its transition from a garment intended for wearing to the symbol of national identity was influenced by socio-cultural factors of the late 19th century and the early 20th century that have contributed to the apron's becoming an exhibit and collection object.

6. Exhibitions organised in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century (the *First Ethnographic Exhibition of the Russian Empire* (1867), *1900 World Exhibition in Paris*, first Lithuanian art exhibitions (1907–1914), *Exhibition of Lithuanian aprons* in Kaunas (1927), the *First Carpet Exhibition of Northern and Eastern Europe* in Paris (1927), *Folk Art Exhibition of the Baltic States* in Paris (1935)) not only promoted the very object as one of the most decorative samples of Lithuanian textile, but also greatly contributed to making the festive apron a kind of standard of the national folk character and a representative of the national culture not only in Lithuania, but in foreign countries, too.

7. The systematised and catalogued so-far unresearched collections of festive aprons (and votive aprons) of the 19th century and the early 20th century housed by Lithuanian and foreign museums (LNM, Gallery Židinys, AKM, MEK, MuCEM, НГМ РБ, МДБК) have a scientific and practical

value. The Lithuanian festive aprons found and identified in foreign museums during the research are valuable supplementation not only to the holdings of these museums, but also to the fund of folk textiles of this type available in Lithuania.

Exploration of the object and the problem. List of literature and sources. Literature and sources are discussed in accordance with research chronology, focusing on the following aspects: 1) historical knowledge, iconographic material on the research object (aprons) and related systematisation problems; 2) investigations in the light of rituals (customs) and religion; 3) works, articles in publications and periodicals, archive documents on the organisation of apron collections and their dissemination in Lithuanian and foreign exhibitions; 4) nature of apron collections and catalogues of apron collections in museums.

Literature. 1. Historical knowledge, iconographic material on the object (apron) and related systematisation problems. Fragmentary knowledge of the apron, an element of the folk costume, is traced back to the 17th century (publications by Johann Arnold von Brand, Theodor Lepner, Matas Pretorijus). More detailed information can be found in the descriptions and pictures of the 18th/19th centuries dedicated to the outfit of people from Lithuanian Minor published under ethnographic, historical and other titles. In the 19th century, there also appeared material on the investigation of clothes of other Lithuanian ethnographic regions. At the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, the issues of the reconstructed national costume, outfit characteristics typical of different ethnic regions during the inter-war period were analysed in articles by the researcher of Lithuanian folk clothes Antanas Tamošaitis (born in 1904). His investigations were based on the gathered empirical material illustrated by photo pictures of the garments made during expeditions (Antanas Tamošaitis, 1928, 1935, 1936, 1937, 1938). At the beginning of fourth decade of the 20th century, the Chamber of Agriculture issued the series "Sodžiaus menas" containing the article *Prijuostės ir „žičkų" rinkiniai* (Aprons and collections with

žičkai patterns) (1931) written and edited by Antanas Tamošaitis. The articles provided a review of the Suvalkian weaving techniques (overlay and pick-up weaves), their patterns and colours. *Lietuvių moterų tautiniai drabužiai* (Folk clothes of Lithuanian women) (1939) is one of the first books about the Lithuanian national costume, providing more details about aprons from different Lithuanian ethnographic regions. In the 1930s – 1950s one more contribution to the promotion of the concept of regional folk costumes and creation of the national costume was made by the ethnographer and museologist Mikalina Glemžaitė. Publication of research works addressing the issues of Lithuanian folk clothes started at the beginning of 1960s. The most extensive information on the ancient clothes useful for the research is available in research works published in the 1960s through 1990s by museologist and ethnographer Stasė Bernotienė (1974, 1996, 2007) and ethnologist Marija Mastonytė-Miliuvienė (1961, 1964a, 1964b, 1970). These works contain summarised material on the then museum collections, old and recently discovered written sources and field studies carried out by the authors. One of the most important scientific publications of the period at issue is *Pabaltijo istorinis-etnografinis atlasas: Drabužiai* (The Baltic Historical-Ethnographic Atlas: Clothing (1986), published in Russian. This publication is valuable in terms of the analysis of clothing elements and their certain features characteristic of the three Baltic States. Researches into the apron as a separate element of the costume are quite late in date and mainly reflect empirical descriptions and efforts to systematise them (Marija Mastonytė-Miliuvienė, 1972). Analyses of folk clothes and their elements focused on very narrow and specific aspects, for example, colour, ornamental patterns, symbolism, custom use, appear to have increased since the 1980s (Stasė Bernotienė, 1988; Aušra Kargaudienė, 1990, 1993; Teresė Jurkuvienė, 1999a; Inga Nėnienė, 2010; Ona Danutė Aleknienė, 2006). Art critic Jurkuvienė's research works should be given a special mention for being focused on the interpretations of folk clothes and creation of national costumes (1999b, 2001, 2002, 2008, 2011). It is important to note the valuable research insights of Irma Šidiškienė into ethnic clothing styles (1997, 2005) and her studies of Lithuanian

folk costumes in Lithuania Minor (1995, 1999). The review of apron studies leads to a conclusion that, first, festive aprons have been mainly addressed as a component of the national costume and, second, distinguishing ethnographic regional, technical and aesthetic characteristics appear to have been the most frequent object of the research.

2. Investigations in the light of rituals (customs) and religion. Researches and scientific articles addressing life-cycle rituals, sacral arts (cross-crafting) provide scarce examples of the symbolic meaning of Lithuanian festive aprons and votive aprons. Museologist Aušra Kargaudienė was one of the pioneers who paid attention that apron, as an object of folk material culture, had a coded spiritual, sacral experience and studied the semantics of apron ornaments (1994, 1997). Fragmentary data on the wearing of festive aprons in Lithuanian and other nations' wedding practices can be found in works by Irma Šidiškienė (2002, 2003, 2007), Galina Maslova (1984), Marija Vinnikova (2009). In this paper, interactions between cultural meanings and social processes are treated invoking the insights afforded by the representatives of sociological, symbolic and interpretative anthropology (Arnold van Gennep, 2004; Clifford Geertz, 1983, 2005; Victor Turner, 1983). Scientific works of Anton Supinski (1932) raised and developed a theory of a magic and protective role of archaic women clothes, such a *poneva*-type apron. There are scarce studies on the use of textiles in various Lithuanian rituals in the 19th century and the early 20th century, particularly as regards the origin and meaning of tying votive aprons around memorials (crosses) (Gabija Surdokaitė, 2009a, 2009b; Jolanta Zabulytė, 2007; Vytautas Tumėnas, 2002, 2006). The comparative analysis in the doctoral dissertation is based on the factual material collected by art critic Olga Lobachevskaya on the meaning of aprons and votive aprons in Belarusian rural culture (2008a, 2008b, 2009b). This has helped to establish certain common elements of shape and décor characteristic of Lithuanian and Belarusian votive aprons, and enabled to highlight the specifics of ritual decoration of crosses by votive aprons that can be obviously detected in the South-Eastern part of Dzūkija.

3. Works, articles in publications and periodicals on the organisation of apron collections and their dissemination in Lithuanian and foreign exhibitions. Comprehensive information on actual events of European socio-cultural life that had influenced the trends of formation of museum collections and their ideological dissemination, and the history of museum is provided in the works of historian Eric Hobsbawm (1983a, 1983b), anthropologist James Clifford (2006), and museologist Friedrich Waidacher (2007). The development of Lithuanian museums from the 16th century through the fourth decade of the 20th century and the main aspects of this development are discussed in monograph *Lietuvos muziejai iki 1940 metų* (Lithuanian museums until 1940) (2003) authored by Nastazija Keršytė. Monographs and publications by Laima Laučkaitė (2002), Giedrė Jankevičiūtė (1992, 2003, 2005), and Jolita Mulevičiūtė (2001) are helpful for a more in-depth analysis of the situation of Lithuanian art and the issues of collecting, and the spread of, folk art collections in the early to mid 20th century. The course of establishing the Lithuanian section in the *1900 World Exhibition in Paris* is presented in detail by Remigijus Misiūnas (2006). Factual material on various exhibitions, ranging from agricultural and industrial expositions with fine crafts playing an important role to the first Lithuanian art exhibitions in the 20th century (1907–1914), can be found in articles by Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė (2010), Vytenis Rimkus (2007). The article *Liaudies menas ir tautinio tapatumo kūrimas* (Folk art as a means of national identity construction) (1999) by Auksuolė Čepaitienė is important for the analysis of folk exhibits (aprons) displayed at the first Lithuanian art exhibitions organised by the Lithuanian Art Society. Table "Aprons at Lithuanian art exhibitions between 1907 and 1914" made by the author of the doctoral dissertation on the basis of newly obtained data supplements the research carried out by Čepaitienė on the folk art exhibits displayed at those exhibitions, their types, and the number of authors and presenters of the exhibits. An impact of folk art exhibits on the concept of national folk character which was often identified with the use of ornamentation has been explored by art critic Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė (2008), who paid great attention to the development of weaves of the late 19th

century through the first half of the 20th century, the organisational period of modern Lithuanian textile, issues relating to the concept of "the national style" by artist Antanas Tamošaitis, and the aspects of searching for national identity in home-made artefacts of the interwar period. Works by art critics and art historians Jonathan Meyer (2006), Francis Haskell (1976), Irena Huml (1978), Beata Biedrońska-Słota (2007) and other authors are also important for this doctoral research for providing references to a broader context, enabling the comparison of problematic aspects of art collections and organisation of exhibitions in foreign countries, and revealing the trends of applying folk art decoration elements in Polish professional art.

4. Nature of apron collections and catalogues of apron collections in museums. Collections of Lithuanian aprons in French, Polish and Russian museums have not been seriously researched (Vacys Milius, 1970; Marina Zaseckaja, 2009). In 2009, valuable exhibition "Senoji Lietuva" ("Old Lithuania") was opened at the Lithuanian National Museum (LNM) presenting one of the largest collections of Lithuanian folk clothes of the 19th century and the early 20th century owned by the Russian Museum of Ethnography. Material presented in the catalogue of the exhibition *Senoji Lietuva* (Old Lithuania) (2009) provides new insights into the socio-cultural determinants of the history of formation of Lithuanian collections abroad. It should be noted that Lithuanian aprons have not been discussed under a separate title in the catalogue of the exhibition. Therefore, information used in the doctoral dissertation is based on illustrations and their descriptions published in the catalogue. There are very few studies on the collections of Lithuanian aprons in Lithuanian museums (Stasė Bernotienė, 2007). Museum collections are often presented on a very fragmentary basis, without going into a deeper analysis. There is the lack of information suitable for using in researches (Aušra Kargaudienė, 1997; Elvyra Spudytė, 1985; Aušra Kargaudienė, Janina Savickienė, 1994; Danutė Katkuvienė, Asta Vandytė, 2008). The history of the Suvalkian apron collection of Kazys Grinius and Joana Griniuvienė (Grinienė) housed by the M.K. Čiurlionis National Art Museum (ČDM) was reviewed by Aušra Kargaudienė in

her article “Joanos Grinienės ir Kazio Griniaus lietuviškų prijuosčių ir aprėdalų kolekcija, 1902–1927” (Joana Grinienė and Kazys Grinius’ collection of Lithuanian aprons and clothes in 1902-1927) (2003). The author of the doctoral dissertation added new facts to the studies of Aušra Kargaudienė on the activities of collector Kazys Grinius by revealing his significant contribution to the history of apron collection and dissemination. Detailed catalogues of apron collections housed by the Lithuanian Art Museum (LDM), Marijampolė Local Lore Museum (MKM) have been compiled and published (2007, 2008). The LDM catalogue of aprons (2007) contains Stasė Bernotienė’s article “Lietuvių valstiečių išeiginės prijuostės. XIX a.–XX a. pradžia” (Festive Lithuanian peasant aprons. 19th century - early 20th century) (1991). The research data of Stasė Bernotienė were used as a basis in identifying the typology of aprons of different Lithuanian ethnographic regions. The LDM apron catalogue is to be considered the primary methodological material in making profiles of the exhibits at issue. The author of the doctoral dissertation analysed the apron collection of a Lithuanian regional museum (Alytus Museum of Regional Studies (AKM)) and made a catalogue of the collection. The exhibits and their descriptions presented in the catalogue constitute valuable comparative material for apron studies.

Sources. 1. Sources of historical knowledge and iconographic material on aprons. Fragmentary iconographic sources on Lithuanian festive aprons come from Lithuania Minor and are dated to the 17th century (works by Johann Arnold von Brand, Theodor Lepner, Matas Pretorijus). One of notable sources of the 18th century addressing women clothes in Lithuania Minor is Friedrich-Samuel Bock’s work *Versuch einer wirtschaftlichen Naturgeschichte von dem Königreich Ost- und Westpreussen* (1782). The oldest iconographic sources on Lithuanian peasants’ festive aprons are scarce and mainly focused on Lithuanian costumes in Lithuania Minor. Another important group of sources, reflecting the festive Lithuanian aprons of the 19th century and the early 20th century, includes photo negatives, photographic prints and abundant illustration material available at the Russian Museum of Ethnography and constituting the primary source for research (photo pictures of painting collection authored by

Eduardas Gizevijus (Eduard Gisevius) portraying peasant women of the early 19th century dressed in festive clothes, mainly from Ragainė area, colour photographs of Lithuanian traditional costumes exhibited at the 1867 *First Ethnographic Exhibition of the Russian Empire*, photographs made or acquired during expeditions in Lithuania featuring peasant married women and unmarried girls of the beginning of the 20th century dressed in festive clothes).

2. Sources on the role of aprons in rituals and religions. The research into the functions and symbolic meanings of the apron in traditional culture was based on manuscript material, published folklore narratives and findings of field studies obtained during ethnographic expeditions available at the Manuscript Division of the Archives of the Lithuanian Folk Culture Centre (LKAR), the Folklore Manuscript Department of the Lithuanian Institute of Literature and Folklore (LTR), and the Manuscript Room of the Ethnology Department and the File Cabinet of Religions of the Lithuanian Institute of History (LII). Valuable material for the comparative analysis on family customs and religions was found in periodicals of the 1920s-1940s (*Gimtasai kraštas*, etc.) and publications on regional studies in circulation from the second half of the 20th century. Reconstruction of the forms of apron wearing in the late 19th century and the early 20th century in relation to social status, ethical and moral requirements was based on the data obtained from the analysis of festive apron collections in AKM, ČDM, Anastazija and Antanas Tamošaitis Gallery *Židinys* (GŽ), LDM, MKM, Samogitian Museum *Alka* (ŽMA). Examples of votive aprons found at AKM, ČDM, the Seweryn Udziela Ethnographic Museum in Krakow (MEK), the National History Museum of the Republic of Belarus in Minsk (НГМ РБ), the Museum of Old Belarusian Culture in Minsk (МДБК) served as the main source for investigations into the role of the votive apron in folk piety practices.

3. Works, articles in publications and periodicals, archive documents on the organisation of apron collections and their dissemination in Lithuanian and foreign exhibitions; exhibition catalogues. The primary sources for the analysis of festive aprons displayed in exhibitions and

representing Lithuanian folk art included the catalogues of Lithuanian and foreign exhibitions (catalogues of Lithuanian art exhibitions I through VIII (1907–1914), *Albumas lietuviškos parodos Paryžiuje, 1900 metuose* (1902), *Tapis de Pologne, Lithuanie et Yougoslavie* [s. a.]., *Guide de l'exposition d'Art populaire Baltique. Estonie-Lettonie-Lituanie* (1935), etc.), some texts published in the periodicals of the early 20th century and inter-war period, for example, articles by Juozas Bagdonas on the 1900 exhibition in Paris (1937, 1938, 1939), and reviews of the first Lithuanian art exhibitions (1907–1914), *Exhibitions of Lithuanian Aprons* (1927), etc. Valuable archival data on aprons, organisation and promotion of their collections in Lithuanian and foreign exhibitions in the early to mid 20th century were found in the home archives of Adelė and Paulius Galaunės (GNA), archives of the Folk Art Department of ČDM (ČDM LMS), archives of A. Žmuidzinavičius Creations and Collections Museum (ČDM ŽMA), the Lithuanian Central State Archives (LCVA), Manuscript Department of the Vrublevskiai Library of the Lithuanian Academy of Sciences (MAB RS), archives of the Ethnographic Museum and the Museum of Man of the Trocadéro of the Central Library of the National Museum of Natural History in Paris (BC MuNHN MET MH), the Lithuanian Archives of Literature and Art (LLMA, Kairiūkščiai family fund 397; United Fund of Lithuanian Artist Organisations 33, Lithuanian Art Society and personal files of cultural figures), the Rare Book and Manuscript Department of the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (LNMMB RKRS), the Manuscript Department of the Centre of Scientific and Cultural Heritage of the Vilnius University Library (VUB RS). Valuable information was also provided by reports, reviews and other information available in series publications of the commissions and societies that organised public museums. This helped to reconstruct the attribution of aprons and to reveal the socio-cultural factors that contributed to apron's becoming an exhibit and collection object.

4. Catalogues of apron collections in museums, material on apron collection. Searches for the examples of aprons and related iconographic archival material encompassed reviews of the collections housed by Lithuanian museums

(AKM, ČDM, GŽ, Kupiškis Ethnographic Museum (KEM), LDM, Lithuanian national Museum (LNM), MKN, Panevėžys Local Lore Musaeume (PKM), Raseiniai Area History Museum (RKIM), Rokiškis Area Museum (RKM), Šiauliai Museum *Aušra* (ŠAM), ŽMA) and foreign museums (MEK, Trocadéro Ethnographic Museum in Paris (MET), Museum of Man in Paris (MH), Museum of European and Mediterranean Civilisations in Marseilles (MuCEM), Russian Museum of Ethnography (REM), НГМ РБ, National Art Museum of the Republic of Belarus in Minsk (НХМ РБ), МДБК). The oldest extant Lithuanian aprons and their fragments available in museums are dated to the end of the 18th century. Examples of festive aprons of the 19th century constitute the most abundant group, representing various ethnographic regions of Lithuania. The catalogue of LDM apron collection *Festive Lithuanian peasant aprons. 19th century - early 20th century* (Stasė Bernotienė, 2007) served as the main comparative source in this research. The doctoral dissertation invoked as a basis museum apron examples accompanied by iconographic material, drawings of patterns, photo pictures, and ethnographic descriptions gathered as a result of analysis of their collections in museums.

Research methods. The main research methods applied in this thesis include the descriptive analysis, historical chronology, comparative, systematic analysis, formal analysis, cultural-sociological, cultural-anthropological and interpretative methods.

Investigation of the social and cultural aspects of functioning of Lithuanian aprons in society and their artistic expressions in the 19th century through the early 20th century encompasses a combination of several research methods enabling to reveal the distinctiveness of the apron as a cultural phenomenon, namely, descriptive analysis, historical-chronological, comparative, systematic analysis, formal analysis, cultural-sociological, cultural-anthropological and interpretative methods.

The methods of descriptive analysis, comparative analysis and systematic analysis have been used to identify and investigate the typology of Lithuanian ethnographic regions, and to catalogue specific collections of festive aprons.

The formal analysis was applied to find out the attribution of the object at issue (authenticity, authors, time and place of origin, fabrics, techniques). The formal analysis has been combined with other research methods, such as descriptive analysis, historical-chronological method and comparative analysis in order to provide a reasoned description of the expressions of the research object and to assess the artistic form of aprons on the basis thereof.

The historical-chronological and cultural-sociological methods have been used to identify conditions of the spread of festive aprons as an exhibit and collection item in the second half of the 19th century through the early 20th century, covering the aspects of folk art and society relations. These methods helped revealing a specific role of the festive apron in representing the national culture and disseminating ideologies, i.e., the apron is regarded as a symbol of national identity.

To explore the functions and symbolic meanings of the apron in the rural culture, diverse functionalism accesses, cultural-anthropological and interpretative methods have been invoked. The comparative analysis was applied to make comparisons and search for ritual links with the apron that are characteristic not only of Lithuanian people, but also of other nations, localities and time periods.

Structure and course of work. The doctoral dissertation consists of four chapters, conclusions, lists of literature and illustrations, illustrations, appendices, summary in English and Lithuanian, list of research works and brief information about the author of the dissertation. The introduction provides the reasoning of the research problem and its relevance, defines the research object and the chronological limits of the research, formulates the objective and tasks of the research, describes scientific novelty and practical value of the research,

stipulates statements to be defended in the doctoral dissertation, provides a review of the most important literature references and sources, research methods and the structure of the dissertation.

I. Fancy aprons: development, regional peculiarities and ornamentation. The first chapter is focused on a review of the development of festive aprons as one of the most important parts of the traditional folk costume of the 19th century and the early 20th century, and on research of Lithuanian ethnographic regions with a view to revealing the distinctive features of apron ornamental designs characteristic of each region. This chapter is aimed at describing fabrics, materials and techniques (weaving, stamping, embroidery) that are important for the composition, colour and texture of ornaments. The description is further used in the dissertation to analyse specific museum samples of festive aprons of the 19th/early 20th centuries. This chapter of the dissertation consists of three sections.

1.1. Review of historiographic and source data, 17th - 19th centuries. The first section describes in general terms the oldest iconographic and written sources on festive aprons worn by Lithuanian peasants that are important for researching into the wearing, patterns and colours of aprons. Due to scarce iconographic historical data on the festive aprons prevalent from the 17th century through the end of the 18th century (this period was mainly researched by Germans, covering only the clothing of the Lithuanians from Lithuanian Minor), the present research is focused on aprons of the 19th century. This period is already represented by specific examples – relatively abundant museum collections of aprons, drawings and descriptions of traditional rural attire of different Lithuanian ethnographic regions identified during research expeditions. The oldest extant aprons and their fragments held in museums are dated to the end of the 18th century. The aprons of this period already display rather complicated weaving techniques: sateen, pick-up, overlaid weaves (in South-Western Lithuania).

1.2. Typology of aprons of Lithuanian ethnographic regions in the 19th century and the early 20th century. The second section contains a chronologic review of aprons prevalent in the Lithuanian ethnographic regions (Aukštaitija, Dzūkija, Suvalkija, Žemaitija (Samogitia), Klaipėda region), providing consistent description of the aprons by their decoration techniques and artistic expressions (stamped, stencilled and embroidered aprons are discussed in more detail in the next section). At the beginning of the 19th century, white linen aprons with red interwoven ornaments were prevalent all over Lithuania. Yet, every region had its own characteristics. The regional specifics are best reflected in the ornamentation of festive aprons. Aprons worn by women in Aukštaitija, Samogitia, Dzūkija, Suvalkija and Lithuania Minor in the mid-19th century differ by the composition and colouring of ornaments. At the end of the 19th century, aprons in darker colours came into fashion in most of the regions. Ornamental motifs outstanding for their uniqueness often appear to be spread in the neighbouring localities, regions or areas. Weaving styles, colour compositions and ornamental motifs were influenced not only by long-lived folk traditions, but also by the urban culture. Being a decorative accent, the apron covered a large part of the costume. Subject to the colour compositions, texture relationships, proportions and rhythms of patterns, the apron determined the completeness of artistic expression of the whole costume and served to add aesthetic value.

1.3. Apron decorating techniques in the 19th century and the early 20th century. This section is divided into three sub-sections discussing aprons woven overlaid, stamped and stencilled aprons (the latter technique being considerably rarer) and embroidered aprons. The aforementioned decorating techniques are interesting namely because of their atypical character, raising a question of their origin.

1.3.1. Overlaid aprons. The overlay weaving technique was used for making aprons in Suvalkija and nearby areas of Dzūkija at the end of the 18th century and in the 19th century. This type of aprons had complicated design compositions and asymmetric colouring of motifs uncharacteristic of Lithuanian

archaic textiles. It is therefore presumed that the motifs of ornamentation and the weaving technique of Suvalkian and Dzūkian aprons could be the result of cultural migration. The overlay weaving technique and ornamentation (specific geometrical symbols, rhombuses, triangles, X-shape crosses, "roses", octagonal stars) popular among Russians, Tatars of Turkic descent, Chuvashes, who lived in the Volga region (Povolzhye) in the 19th century and whose ancestors are considered to be the Volga Bulgars, and Finno-Ugric peoples (Southern Udmurts and Northern Mari) have certain elements in common with the décor of the Suvalkian and Dzūkian aprons. Analogical patterns in the Lithuanian overlaid aprons and in Finno-Ugric and Turkic textiles have been identified based on the analysis of samples of Tatar, Chuvash, Bashkir, Southern Udmurt and Northern Mari folk textiles housed by the Russian Museum of Ethnography.

1.3.2. Stamped and stencilled aprons. In addition to weaving and embroidery techniques, Lithuanian aprons would be also patterned using stamps (clichés) and stencils. Thin homemade or bought fabrics for clothes would be stamped and died by experts in these techniques, travelling craftsmen, usually not Lithuanian. The patterns usually involved botanical motifs. There was a great variety of ornaments, including highly complicated ornaments reminding those of the island of Java. A due mention should be given to a really original feature of stamped aprons: they usually were doubled-faced aprons that could be worn on either side. Making this type of aprons required complicated patterning technique. Although the stamped aprons of this type are not characteristic of Lithuania, they are known as being fashionable during the period at issue. In the next half of the 19th century, imported drapery and industrial patterned fabrics started spreading in Lithuania.

1.3.3. Embroidered aprons. Embroidered aprons are interesting as a reflection of the artistic taste and fashions of the late 19th century and the early 20th century. This sub-section provides a broader analysis of embroidered festive aprons of Dzūkian women from the regions of Alytus, Varėna and Lazdijai held at the Alytus Museum of Regional Studies (15 aprons), including a review of

their artistic expressions, fabrics, embroidery patterns, botanical motifs and methods of arrangement thereof. Outstanding for their decorative character and expressiveness, the embroidered festive aprons are characterised by graphical lines, primitive plain patterns which shapes are formed by the change from one colour to another. These aprons display a specific style similar to that used in folk crafting, polychromic furniture painting, embroidered liturgical flags (centred composition often involving plant motifs: lily branches, flowers). The review of ornamental designs of the Lithuanian ethnographic regions reveals a grater variety of decorating techniques than it has been usually thought.

II. Functions and symbolic meanings of the apron in rural culture. The second chapter of the doctoral dissertation is aimed at revealing the functions and symbolic meanings of the apron, finding out the place and role of this item in the traditional rural culture. In the 19th century and the early 20th century, the festive apron was closely associated with the most significant events in life – major life transitions - and rituals of seasonal holidays. In this context, the ritual functions of a votive apron (*prijuostėlė*), a symbolic item shaped as the festive apron, are identified in folk piety practices which have survived to the present day in one or another form. This chapter consists of five sections.

2.1. Apron wearing tradition. The first section presents the apron as a cultural object, embodying a plurality of meanings independent from its original function. In the 19th century, the apron was an important and indispensible element of the festive costume worn by girls, young unmarried and married women in Lithuania. Based on prohibitions, cautions and folk beliefs, the rural community required moral and irreproachable behaviour from future mothers. Therefore, the apron should be primarily related to the requirements of customs and ethics, and the change of a social status. In traditional rural community's life, the apron was considered an important element protecting both the physical and moral state of the women as birth giver, and determining the birth of healthy children. Carefully preserved for years, aprons used to be handed over from one

generation to the next one as a reliquary item, sometimes linking even four generations of women.

2.2. Aprons in wedding practices. The second section discusses the role of the apron in wedding practices. In the 19th century, brides would wear festive garments in rural Lithuania (same as in other countries, too). The brides dress as a symbol is associated with distinctiveness, protection, virginity, femininity, and fertility. In the second half of the 19th century and at the beginning of the 20th century, there was not a great difference between the bride's outfit and that of other young girls in Lithuania, although in some regions brides would wear dresses of certain colours only, and in other regions – only the special clothing intended for the wedding ceremony. Similar to many other nations, the festive apron in Lithuania was one of the key elements of the bride's (daughter's in law) dress denoting her social status. In some wedding traditions, beliefs and folk magic the apron's semantic is to be tightly associated with the symbolism of vitality and fertility. Likewise, it is worthwhile noting that in Lithuanian and neighbouring traditional rural communities wedding rites involved certain rituals performed with the main symbols (in this particular case – with aprons) not only by a bride, but also by relatives of the bride and the groom. In some instances of life not going very smooth, for example, in case of failed wedding or staying unmarried too long, the apron would become a meaningful attribute of religious holidays (Shrove Tuesday) to express fertility endeavours.

2.3. Aprons in birthday practices. The third section describes the functions of the apron in birthday ceremonies. In the traditional Lithuanian worldview, children are believed to adopt many traits from their mothers, while children's health and future depend on mother's behaviour. Birthday traditions give specific value to the behaviour of a pregnant woman in the family and community. Therefore, wearing of aprons during pregnancy is also very special. Tied by apron-related beliefs and prohibition, pregnant women tried to protect their babies and decide their future traits. Such behaviour of pregnant women often reflected a kind of imitative magic which was based on the

assumption that any action performed in a certain moment can determine child's future, health and fate. There appear to be quite unexpected parallels in the old Lithuanian worldview relating to magic to ease birth-giving, suggesting that everything should be untied and released so that new life would emerge and new world would be created. In stories of the formation of our landscape – mountains, stones, aprons and apron ties play a very important role.

2.4. Aprons in funeral practices. The fourth section describes burial clothes of married women and unmarried girls in the late 19th century and the early 20th century by making a comparison with Belarusian funeral rituals. In Lithuania, younger women would be usually dressed for burial in lighter clothing, typically bridal clothes with the wreaths of rue as if for wedding. Older women would be buried in darker clothes with festive aprons.

2.5. Votive aprons in folk piety practices. The fifth section discusses the ritual use of votive aprons in folk piety practices, the meaning and significance of tying the votive aprons around memorials (crosses). The comparison of examples of Lithuanian votive aprons with the collections of Belarusian ritual aprons of the late 19th century through the first half of the 20th century has revealed the specific features of the development of their artistic form and décor. The most important collections of Lithuanian and Belarusian votive aprons housed by Lithuania and foreign museums have been catalogued (see Appendices VII through XI).

III. Festive apron as an exhibit and collector's item. The third chapter of the doctoral dissertation consisting of four sections is aimed at revealing the change of functional aspects of aprons in society in the late 19th century through the first half of the 20th century. The paper discusses the developments of Lithuanian aprons, the circumstances of formation of Lithuanian apron collections in museums and the spread thereof in Lithuania and other countries. This chapter analyses the collections of Lithuanian aprons in foreign museums (in Poland and France) that have not been researched so far. It is endeavoured to identify the reasons that have contributed to the popularity of the research object and turned the apron into a kind of a standard and

representative of the national folk character. Likewise, attempts are taken to find out the factors that influenced the correspondence of festive aprons to works of professional applied arts. Attention is drawn to specific overlay ornamental designs on Suvalkian aprons characteristic of only a small territory of Lithuania, with the lily motif of the ornament being used in other areas of arts and professional art.

3.1. Circumstances of forming apron collections in the late 19th century through the early 20th century. A national movement that developed in Lithuania at the late 19th/early 20th centuries looked for starting points in the traditions of folk art. According to the British historian Eric Hobsbawm, 1870–1914 represented the period of mass producing traditions in various European countries. National rise and creation of national states were accompanied by the phenomenon of "inventing traditions". In Lithuania, the following participants of the national movement and artists are worthwhile mentioning for their contribution to "inventing traditions" and development of national art: Jonas Basanavičius, Antanas Jaroševičius, Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, Tadas Daugirdas, etc. In this context, the national style is to be considered an example of Lithuanian "invented traditions". Activists of Lithuanian national revival embarked on more intensive collection of rural craft items, publishing of the first articles and publications on folk art. This greatly promoted the collection, systematisation and promotion of ethnographic items, and the development of museum collections. In the second half of the 19th century through the early 20th century, textile items made by Lithuanian women received special recognition at agricultural, crafts, ethnographic and, later, art exhibitions held in Lithuania, Russia, Belorussia, Poland and other countries. In the second half of the 19th century, the quality and beauty of Lithuanian textile attracted greater attention and samples of the most typical Lithuanian textiles and costumes were sent to exhibitions abroad. It should be noted that Lithuanian intelligentsia got interested in the collection and investigation of ethnographic articles quite late – only at the turn of the 19th and the 20th centuries. However, at that time traditional folk clothes were already rarely used in the countryside and it was difficult to acquire

full sets of national costumes. Yet, some pieces of the costume, for example, aprons, waist-bands and wraps, stayed in use longer. This resulted in larger collections of the mentioned costume pieces that, in turn, determined the distribution of exhibits in museum collections. A broader review of the history of collecting Lithuanian festive aprons and formation of apron collections in foreign museums in the late 19th/early 20th centuries is provided in two subsections.

3.1.1. Formation of Lithuanian apron collections for the First Ethnographic Exhibition of the Russian Empire (1867). Prominent German scientists (historian, ethnographers), culture researchers from Lithuania Minor, members of the Russian Geographical Society (**Русское географическое общество**, founded in 1845), Polish and Ukrainian collectors, and foreign lovers of folk arts started collecting and exploring traditional folk garments much earlier than Lithuanians themselves. Lithuanian ethnographic collections in foreign museums were sourced from the exhibits of private collectors and donors. One of the largest collections of Lithuanian folk clothes in foreign countries is housed by the Russian Museum of Ethnography (REM, St. Petersburg), section for North-Western and Baltic countries. The origin of this collection is to be linked to the *First Ethnographic Exhibition of the Russian Empire* held at the Moscow Manège in 1867. This was the first time when the Lithuanian ethnography was presented to other nations. Many famous scientists, political and public figures, landlords, collectors and traditional culture connoisseurs assisted in collecting exhibits for this exhibition. Expeditions to collect Lithuanian ethnographic exhibits in 1909–1912 represent another milestone in sourcing the Lithuanian collection. Programmes for these expeditions were designed by the Ethnographic Division of the Russian Museum. The collection of Lithuanian aprons (59 aprons) held at the Russian Museum of Ethnography covers the period from the mid-19th century to 1980. It is important to note that even 10 traditional aprons in the collection constitute integral parts of complete national costumes. The exhibits of the collection of Lithuanian festive aprons housed by REM have detailed descriptions, explanations (for example, vernacular names of items and their techniques), annotations and accompanying iconographic material.

3.1.2. Collection of Lithuanian aprons at the Seweryn Udziela Ethnographic Museum in Krakow, Poland. At the end of the 19th century, access to folk arts in Eastern and Central Europe was implemented through ethnographic expeditions intended to identify, collect and explore folk art of a native country, the neighbouring countries and far ones. Most of the Lithuanian ethnographic exhibits housed by the Ethnographic Museum in Krakow (MEK) were collected before the World War I. In this context, it is important to mention educational work of painter Władysław Przybytniowski who had formed an affinity group in Kaunas and actively contributed to the formation of festive apron collections and their dissemination in foreign museums. Efforts of individuals and societies resulted in the formation of a valuable collection of Lithuanian aprons at the Ethnographic Museum in Krakow. The collection of Lithuanian aprons housed by MEK consists of ten exhibits (see Appendix II for catalogue data and photo pictures of the aprons) which are valuable for their rare character, authenticity, artistic features and physical condition. Analysis of this collection provides more information on the artistic expressions of aprons of different ethnographic regions of Lithuania (Samogitia, Dzūkija, Aukštaitija and Suvalkija) in the 19th century through the early 20th century as well as social and cultural aspects of the role of aprons both in Lithuania and in the context of the neighbouring countries.

3.2. Lithuanian aprons at exhibitions of the early 20th century. Consisting of two subsections, the second section discusses the spread of Lithuanian festive aprons and their collections at the beginning of the 20th century. Before the World War I, there were two public organisations – Lithuanian Scientific Society and Lithuanian Art Society – mainly taking care of the collection of traditional pieces from rural craftsmen and organisation of exhibitions. The authors of expositions tried to arrange Lithuanian folk art sections so that they would reflect the national style as much as possible by presenting such textile articles as national (waist-)bands, carpets, aprons and stylised lily (tulip) and rue patterns. There were two forms of displaying festive aprons in exhibitions: as an integral part of a traditional costume (displayed on

dummies) or as an independent decorative item used to cover and decorate walls, columns, tables, etc.

3.2.1. Apron presentation at the 1900 World Exhibition in Paris. This subsection provides more details on the history of collecting festive aprons for the *1900 World Exhibition in Paris*. The research aimed, inter alia, at identification of Lithuanian aprons and their paths to French and Lithuanian museums. The Lithuanian section of the pavilion of the Russian Empire at the Trocadéro Ethnographic Museum had exhibited the interior of a Lithuanian house with authentic articles used in rural everyday life. The house displayed a matchmaking scene with six dummies dressed in Suvalkian folk costumes. Other displays exhibited traditional women costumes (one from Ragainė, Lithuania Minor, and the other one from Suwałki Governorate). Lithuanian ethnographic exhibits, fabrics and clothes from the Suwałki Governorate were mainly collected for the exhibition by Juozas Lozoraitis, Lithuanian national revival activist and publicist from Pilviškiai, who also took care of the delivery of these exhibits to the museum. He was assisted by Kazys Grinius, Antanas Naujokaitis, photographer Viltrakis, and others. Outstanding for their decorative designs and ornamentation, Lithuanian aprons appeared to be most impressive for the French audience. Apron presentation by weaver Ruškiūtė from Sasnava (Marijampolė County) received particular recognition and was awarded by the organisational committee of the exhibition. After the closure of the *1900 World Exhibition in Paris*, on 5 November the Lithuanian Alliance of America (SLA, founded in 1886) donated the collection of ethnographic pictures and items to the Trocadéro Ethnographic Museum. Valuable Lithuanian exhibits left in the Trocadéro Ethnographic Museum included 6 dummies dressed in festive rural costumes (their fate is unknown and still waiting for researchers). It was found out that ten aprons had been handed over by SLA to the Lithuanian Scientific Society (LMD) and are now housed by the Lithuanian National Museum (LNM). The new data support the assumptions of the origin and authorship of aprons and thus add value to the collection (see Appendix I for catalogue data and photo pictures of the aprons).

3.2.2. Aprons at the first Lithuanian art exhibitions (1907-1914). *The First Lithuanian Art Exhibition* was opened in the house of Petras Vileišis in Vilnius on 9 January 1907, displaying exhibits of folk art alongside with professional art works. These Lithuanian art exhibitions had special national divisions (from the fourth exhibition on called the *folk art division* or the *folk division*) with rural textile representing the richest group. Suvalkian aprons appeared to be prevailing in the expositions. The decorative traits of their impressive ornamental motifs were recognised by professional artists who adopted the tulip (lily) patterns in graphics and posters of the early 20th century. A pair of down-drooping symmetric lilies (tulips) joined at the stem was a particularly popular central décor element in aprons with vertical stripes. Adding sweet peas on both sides at the bottom of the stems was also popular. Similar flower silhouettes were used to decorate posters of the first Lithuanian art exhibitions (1910, 1914) and cards (1910), and to illustrate the covers of catalogues (1910, 1914). These exhibitions made the festive apron known as one of the most decorative examples of folk textiles and a kind of standard of the national folk character.

3.3. Aprons in private collections. The third section discusses circumstances of the formation of private collections. In the third decade of the 20th century, when collecting folk art attained a comprehensive character, there already were several rich and valuable collections of festive aprons in place in Lithuania. Although aprons from all ethnographic regions of Lithuania have great artistic value, most collectors were interested exclusively in Suvalkian aprons woven using the overlay technique and standing out for their catchy "blossoming tulip-like" patterns. Private apron collections were held by Kazys Grinius, Antanas Žmuidzinavičius, Antanas Tamošaitis, Petras Rimša, Ignas Šlapelis, Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė and others. The majority of private collections were later bought by or donated to museums. The question of how widespread collecting of aprons was requires a special research. Yet, there is no doubt as to the vitality of the phenomenon. It is quite probable that the "fashion" of

collecting aprons was introduced by Kazys Grinius who started collecting aprons already at the end of the 19th century.

3.3.1. Kazys Grinius and Joana Griniuvienė – influential collectors of aprons. This subsection contains a review of the Grinius' activities related to the formation and exhibiting of Suvalkian festive aprons (in the *1900 World Exhibition in Paris*, the *Third Lithuanian Art Exhibition* in 1909, the *Exhibition of Lithuanian Aprons* in Kaunas in 1927), etc. After the *Exhibition of Lithuanian Aprons* in Kaunas, the apron collection of Kazys Grinius and Joana Griniuvienė was acquired by M. K. Čiurlionis Gallery (298 pieces) and was the nucleus of the apron collection housed by this gallery (being assigned the first inventory number). New facts are presented to confirm that in 1934 Kazys Grinius had 400 aprons more in his collection. This evidences that his collection was considerably larger than it was previously supposed.

3.4. Aprons in exhibitions of the first half of the 20th century. Composed of three subsections, this section presents exhibitions of the twenties and thirties important for the promotion of aprons, formation of museum collections and international representation of Lithuania.

3.4.1. Exhibition of Lithuanian Aprons in Kaunas (1927). The *Exhibition of Lithuanian Aprons* organised by the Lithuanian Art Society in 1927 is considered to be one of the most important inter-war apron exhibitions. The interest from society and flow of visitors was huge – organisers' income from tickets and apron pictures covered all the expenses related to the exhibition and was a commercial success. The growing public attention to the *Lithuanian Apron Exhibition* was also supported by increasing attention in press being paid to the issues of preservation and artistry of aprons. The first most beautiful apron contest was held. Mesdames and Mademoiselles were invited to appear dressed in national clothes. The exhibition included three lectures dedicated to apron investigations. New data on the *Lithuanian Apron Exhibition* provide more details about the history of apron collecting and more material and arguments for research into the dissemination and entrenchment of the representative role of

aprons. Namely the success of the *Lithuanian Apron Exhibition* served as a stimulus to present national aprons and contribute to the international representation of Lithuania at the *First Carpet Exhibition of Northern and Eastern Europe* in Paris.

3.4.2. Lithuanian aprons at the First Carpet Exhibition of Northern and Eastern Europe in Paris (1927). This subsection is intended to analyse the number of aprons displayed at the *First Carpet Exhibition of Northern and Eastern Europe* organised by the Museum of Decorative Arts in Paris, to identify the weavers and the authors/senders of the exhibits to the museum. New information is expected to add more details about presentation of Lithuanian textile items at foreign exhibitions in the first half of the 20th century which has been so far only fragmentary mentioned in publications of art critics.

3.4.3. Lithuanian aprons at the folk art exhibition of the Baltic States in Paris (1935). Collection of Lithuanian aprons at the MuCEM in Marseilles, France. The subsection is aimed at identifying the aprons exhibited at the *Folk Art Exhibition of the Baltic States* held at the Trocadéro Ethnographic Museum in Paris in 1935, and the ways the Lithuanian aprons appeared at the MuCEM in Marseilles. New and important data have been found in the archives of the Ethnographic Museum and the Museum of Man of the Trocadéro (BC MuNHN). The inventory book of the Trocadéro Ethnographic Museum contains an entry reading that the collection of Lithuanian ethnographic exhibits was donated by the Kaunas Museum (M.K. Čiurlionis Gallery?) in 1934, through intermediation of Jurgis Baltrušaitis, Jr., the cultural attaché at the Lithuanian Legation in Paris. According to the list of exhibits donated to the Trocadéro Ethnographic Museum, the gift consisted of 33 Lithuanian ethnographic pieces, including ten Lithuanian aprons, of which nine can be attributed, based on iconographic material, to the ethnographic region of Suvalkija. One extant apron (DMH1934.135.21) has the characteristics of plastic form inherent both in Suvalkian and Dzūkian aprons. Most items of the Lithuanian ethnographic collection were displayed at the *Folk Art Exhibition of the Baltic States* in Paris

in 1935. On 8 July 2005, the Museum of Man (*Musée de l'Homme*, founded in 1937 on the basis of the collections established at the Trocadéro Ethnographic Museum) lodged the collection of the European nations' ethnographic section in the Museum of European and Mediterranean Civilisations (MuCEM) in Marseilles. The unique collection of Lithuanian ethnography transferred to MuCEM was mainly comprised of the items of the Lithuanian exposition displayed at the *1900 World Exhibition in Paris* and the *Folk Art Exhibition of the Baltic States* at the Trocadéro Ethnographic Museum in 1935 as well as Lithuanian exhibits donated by private individuals. The extremely valuable collection of Lithuanian aprons of the 19th century and the early 20th century housed by MuCEM has not been previously researched and/or described. So far, there has been no information in Lithuania on the number of exhibits in the apron collection at MuCEM. According to the data obtained, the given MuCEM collection of Lithuanian aprons contains no exhibits from the *1900 World Exhibition in Paris*. It was found out that the MuCEM collection of Lithuanian aprons at issue consists of ten exhibits donated to the Trocadéro Ethnographic Museum by the Kaunas Museum (M.K. Čiurlionis Gallery?) in 1934 (see Appendix IV for catalogue data and photo pictures of the aprons).

IV. Collections of festive aprons in Lithuanian museums. This chapter of the doctoral dissertation consists of two sections. The first one provides a review of the unique private collection of festive aprons of Antanas Tamošaitis collected in the 1920s - 1930s and housed by the Anastazija and Antanas Tamošaitis Gallery Židinys in Vilnius. The second section presents the unresearched collection of aprons and votive aprons of the Alytus Museum of Regional Studies characterised by valuable exhibits representing the ethnographic region of Dzūkija. Catalogues of these museum apron collections are presented in appendices to the dissertation.

4.1. Antanas Tamošaitis' apron collection at the Židinys Gallery. Anastazija and Antanas Tamošaitis Gallery Židinys houses a unique collection of Lithuanian folk clothes and their parts (samples of cloth, texture) of the end of

the 18th century through the beginning of the 20th century. Particularly abundant is the group of traditional aprons of the late 19th century/early 20th century (161 aprons). The collection includes valuable samples of aprons from all ethnographic regions of Lithuania - Aukštaitija, Samogitia, Dzūkija, Suvalkija and Klaipėda region. The apron collection has not been previously analysed in detail. It was the first time when these aprons were systematised, analysed and inventoried (catalogued). Antanas Tamošaitis' collection of festive aprons stands as an important source for exploring aprons from individual regions and their specific areas, comparing and collating, and chronological structuring of apron exhibits from Lithuanian and foreign museums.

4.2. Apron collection at the Alytus Museum of Regional Studies. In the context of apron collections housed by different museums, the Alytus Museum of Regional Studies (AKM) was chosen for its collection of embroidered aprons (such examples are absent in Antanas Tamošaitis' apron collection). The research identified ritual votive aprons of the mid-20th century used for decorating sacral objects. In this museum, the group of textile exhibits – aprons (*žiurstas, kvartukas*) and votive aprons – accounts for quite a numerous part of the collection (41 items). Aprons housed by AKM are dated to the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. This section provides a review of the history of the apron collection and discusses the forms of artistic expression of aprons. Although not abundant, the apron collection at AKM allows obtaining better knowledge of the specific features of Dzūkian aprons and their functioning, and may serve for practical reconstruction of traditional folk costumes. The research served as a basis for the compilation of a catalogue. The catalogued exhibits and their descriptions constitute valuable material for comparison in the investigation of aprons.

Findings of the research are summarised in the **conclusions**. The doctoral dissertation contains **illustrations** demonstrating the aspects of functioning of the festive aprons in the traditional Lithuanian culture in the 19th century through the 20th century and the spread of the festive apron as a relatively

independent and multidimensional cultural object in the first half of the 20th century. **Appendices** to the doctoral dissertation contain source material and iconographic images obtained during the research, including first-organised samples of aprons and catalogues of apron collections of the 19th century and the first half of the 20th century housed by Lithuanian museums (see Appendices I, V, VI for the collections of Lithuanian aprons; Appendices VII and VIII for Lithuanian votive aprons) and foreign museums (see Appendices II and IV for the collections of Lithuanian aprons; Appendices IX, X, XI for the collections of Belorussian votive aprons). Appendix III is table "Aprons at the first Lithuanian art exhibitions between 1907 and 1914" made on the basis of catalogues of Lithuanian art exhibitions I through VIII and data filed with the Lithuanian Archives of Literature and Art (LLMA) and the Lithuanian Art Society. This new information (names and surnames of presenters of the art exhibits at issue (aprons), defined number of the exhibits, individual or institutional holders of the exhibits and the list of persons who have sent them) highlights the trends in promotion and dissemination of aprons.

Terms and definitions. The terms and definitions important for the doctoral dissertation have been used as defined and generalised in the Universal Lithuanian Encyclopaedia (VLE), the Dictionary of the Lithuanian Language (LKŽ), the Electronic Version of the Dictionary of the Lithuanian Language (LKŽe), the Dictionary of the Contemporary Lithuanian Language (DLKŽ), and the Dictionary of Zanavykai Dialect (ŽŠŽ). The descriptions of catalogue exhibits contain not only the word "apron" (Lith. *prijuõstė*), but also synonyms, vernacularisms (such as *abriedukai*, *lenciūgėlis*), and barbarisms (for example, *žiurstas* (Ger. *Schürze*), *kvartukas* (Russ. *фартук*), *aptas* (Pol. *haft*) or *blučkos (*Pol. *włóczka*) of the apron and its parts, as they were called and written upon acquisition. The term "*votive apron"* (Lith. *prijuostėlė*) refers to a symbolic cloth shaped as a festive apron, having a votive function for being offered as a vow, i.e., it is a token of a personal gratitude, promise or request, tied around a cross (holy tree, stone, religious folk sculpture, etc.) in a public place of worship to ask the divine for help.

CONCLUSIONS

1. Coming in a great variety of colours and patterns, festive aprons appeared to be one of the central and most artistic components of a traditional folk costume in Lithuania in the 19th century through the early 20th. This decoration to the costume formed the overall character of the dress, whether light, bright, sophisticated or equable; it also determined the completeness of artistic expression of the costume and served to add aesthetic value. A more in-depth analysis of Lithuanian ethnographic regions (Aukštaitija, Dzūkija, Suvalkija, Žemaitija (Samogitia), Klaipėda region) has demonstrated that a distinguishing feature of each region is represented by ornaments, their proportions, composition, the relationship between the ornament and the setting, and the density of rhythm in the apron. Differences in composing the ornament can be also seen in the décor of festive aprons in different localities within a region. A distinction can be made between aprons worn by Kapsai and Zanavykai women in Suvalkija, by inhabitants in the Northern and Užnemunė sub-regions of Dzūkija, and by Northern and Southern people in Samogitia. The analysis of apron ornamentations in a broader context has revealed that even the unique motifs of ornaments were often spread in the neighbouring localities, regions or districts.

2. In the 19th century, a festive apron was an integral element of women's costumes in Lithuania. The then aprons used to be rather wide, usually rectangular, pursed up at the waist. The quality, colour compositions and patterns of the apron would tell about the accuracy, artistic taste and social status of the wearer. In the late 19th/early 20th centuries wearing of festive aprons started losing popularity. However, aprons were carefully preserved for years and handed over from one generation to the next one as a reliquary item. Festive aprons were much longer worn in Dzūkija in comparison to other ethnographic regions. In the districts of Marcinkonys and Varėna, festive aprons, made of white cotton, decorated with crochets and needlework, were worn by older women by around 1930s for going out to church. The analysis of traditional

apron as an exclusive attribute has shown that in the 19th/early 20th centuries the traditional apron was closely associated with the most important family and community events and rituals of seasonal holidays. The festive apron was found out to have had a wide range of functions and semantics in the rural culture (it is to be associated with the requirements of customs and ethics, change of social status, fertility, protection of woman's life and other ideas).

3. The overlay weaving technique was applied for making the fanciest and most complicated aprons in Suvalkija and nearby areas of Dzūkija at the end of the 18th century and in the 19th century. Suvalkian aprons of the mid-19th century were outstanding for their specific patterns not seen in the neighbouring ethnographic regions. Intense, asymmetrically set colours were inherent in overlaid aprons. They were characterised by specific ornaments of stylised lilies, arranged in horizontal or vertical lines, or scattered all over the background of the apron. Looking at the likely reasons of the development of techniques and décor uncharacteristic of the Lithuanian textile, we can presume that the motifs of ornamentation and weaving techniques could be the result of cultural migration. In contrast to the prevailing opinion about the influence of liturgical or manorial textiles on the ornamentation of aprons by Suvalkian or Dzūkian women, it is probable that the décor was inspired by the Turkic nation (Tatars), which also influenced the tradition of textile decoration of the Finno-Ugric peoples (Southern Udmurts and Northern Mari) who lived in the Slavic lands in the 19th century. This hypothesis would require a more comprehensive study in the future, but the obvious analogy of patterns identified in Lithuanian overlaid aprons and Finno-Ugric Turkic textiles would lead to assumptions about likely processes that change cultural experience, i.e., ethnic dissemination, cultural migration and economic exchange that influence the taking over of weaving techniques and ornaments.

4. In the 19th century through the early 20th century, a variety of techniques were applied to weave ornaments in Lithuanian aprons. The analysis of festive aprons decorated using stamping and stencilling and/or embroidery of plant patterns

demonstrates such decorating techniques being considerably rarer. Even admitting that ornamentation of atypical Lithuanian aprons was influenced not only by long-lived folk traditions (specific features of the style similar to folk craftwork, polychromic furniture painting), but also by the urban culture, travelling craftsmen, textile decoration methods of national communities, embroidery and motif designs coming to Lithuania from Germany, Poland or Russia, educational activities of associations engaged in the embroidery of vestments and liturgical flags, etc., aprons can be regarded as specific creative aspirations for folk artists reflecting the tastes and fashions of the then period of time.

5. A votive apron (Lith. *prijuostėlė*) is a symbolic miniature item shaped as a festive apron serving a votive function. The analysis of the meaning of votive aprons in the folk piety practice in the 19th/mid-20th centuries has revealed that a custom to tie these aprons around wooden memorials (crosses) is a distinctive feature characteristic of the Lithuanian south-eastern ethnographic region only, with rare instances found in Aukštaitija and Samogitia, still extant in south-eastern Dzūkija and the territory of current Belorussia. Taking into account the development of artistic form and peculiarities of the décor of votive aprons available at Lithuanian museums (Čiurlionis Art Museum, Alytus Museum of Regional Studies) and comparing them to the collections of Belorussian votive aprons of the period at issue, it was found out that the fabric, technique and finishing details of the votive aprons depended on the specific features of decorating festive aprons in the relevant region. Votive aprons on crosses are material tokens reflecting and demonstrating the characteristics of symbolic thinking, culture of memory and communication of a rural community. This is a vital custom to preserve knowledge that contributes to better understanding of national identity and distinctiveness. It is obvious that the votive apron, apart from local meanings, contains archetype rudiments characteristic of other nations, too.

6. The aspects of functioning of festive aprons were changing in the late 19th - early 20th centuries under the influence of socio-cultural factors. As a result of changing fashions, wearing of aprons lost popularity. Instead, aprons started spreading as a relatively independent and multidimensional cultural object: there was a shift from the apron as a part of festive folk costume intended for wearing to a potential symbol of ethnic traditions and national identity. This is to be associated with general developments of the Lithuanian national reform movement, searches for national starting points in the traditions of folk art, educative missions of societies (Lithuanian Scientific Society, Lithuanian Art Society) and individual cultural figures, programmes promoting studies and collecting of ethnographic pieces, as well as agricultural, crafts, ethnographic and, later, art exhibitions held in Lithuania, Russia, Belorussia, Poland and other countries.

7. *The 1900 World Exhibition in Paris* created favourable conditions for recognising the artistic value of festive aprons of the second half of the 19th century. The research revealed that particular festive aprons from Aukštaitija, Suvalkija and Lithuania Minor had been exhibited at the Trocadéro Ethnographic Museum, Lithuanian section of the pavilion of the Russian Empire. These aprons allow making a more detailed view of the collection, getting better trace of the future of the exhibits and identification of the aprons, of which ten were handed over to the Lithuanian Scientific Society and are now kept (and catalogued) at the National Museum of Lithuania.

8. A key factor for festive aprons to anchor in the exhibition world was the first Lithuanian art exhibitions (1907–1914) including, inter alia, folk art sections. Exhibition reviews in periodicals also played a positive role to disseminate discussions on the issues of textile ornamentation and national identity. The analysis of showpieces in the first Lithuanian art exhibitions has revealed an upward trend in the number of exhibited impressive and colourful aprons from Suvalkija. On the other hand, the mentioned exhibitions not only promoted the very object as one of the most decorative examples of folk textiles, but also made

the apron a certain standard and representative of the national folk character. At the beginning of the 20th century, the lily motif characteristic of aprons woven overlaid was seen in other areas of folk art and professional arts, too; wider cultural expression of the lily (tulip) motif was also observed in the 1920s and 1930s.

9. In the third decade of the 20th century, when collecting folk art attained a comprehensive character, there already were several rich and valuable collections of festive aprons in place in Lithuania. The brightest pioneers in collecting and promoting aprons, the most famous setters of apron collections were the Griniai, Kazys and Joana. During the first decades of the 20th century, overlaid aprons of the Suvalkija region were paid specific attention as meeting aesthetic ideals of the then period. This determined uneven collection, acquisition and distribution of festive aprons from different regions in Lithuanian and foreign museum collections.

10. *The Exhibition of Lithuanian Aprons* held in Kaunas in 1927 can be viewed as one of the most important exhibitions of aprons during the inter-war period that aimed to educate a new audience knowledgeable of handcrafts and applied arts (based on stylising the samples of traditional items). This, in turn, raised the level of cultural awareness. The mentioned exhibition is assumed to have opened the door to the M. K. Čiurlionis Gallery for collectors' aprons. Namely the success of the *Lithuanian Apron Exhibition* served as a stimulus for Lithuania to present national aprons at the *First Carpet Exhibition of Northern and Eastern Europe* organised by the Museum of Decorative Arts in Paris in 1927 and contributed to the international representation of Lithuania at Lithuanian folk art exhibitions in Sweden, Denmark and Norway in 1931, *Folk Art Exhibition of the Baltic States (Estonia, Latvia and Lithuania)* at the Trocadéro Ethnographic Museum in Paris in 1935.

11. Authentic examples of the most important collections of festive aprons in Lithuanian and foreign museums are dated from the late 18th century to the early

20th century. Basing on the analysis of Lithuanian apron collections housed by foreign museums (REM, MEK, MuCEM), the exhibits can be viewed as rare and old items in the context of authentic folk attire. The analysis revealed a trend for festive aprons of the 19th/mid-20th centuries, which appeared in the collections of foreign museums (REM, MEK) before the World War I, to represent different ethnographic regions of Lithuania; in addition, some of them were acquired as integral parts of costume sets. It was found out that the collection of Lithuanian aprons housed by MuCEM and reflecting the peculiarities of overlaid aprons of only one ethnographic region (Suvalkija) was gifted to the Trocadéro Ethnographic Museum by the Kaunas Museum (M. K. Čiurlionis Gallery?) in 1934. Such a selection of exhibits could be influenced by the concept of national style prevailing in the 1930s. The particular Lithuanian aprons found to be housed by MEK and MuCEM allow revealing the history of collection formation and assessing the forms of artistic expression, the peculiarities of weaving techniques and the fabrics used for this separate part of a costume (i.e., apron) which, in their entirety, can be used as an important source for reconstructing historical festive clothing of peasants.

12. A unique collection of festive aprons of the 19th/late 20th centuries housed by Anastazija and Antanas Tamošaitis Gallery Židinys is outstanding for valuable exhibits from all ethnographic regions of Lithuania. This enables an in-depth analysis of aprons from different regions and localities in one collection, highlighting the most common features of each region. In addition to Lithuanian museums housing the largest collections (LNM, LDM, ČDM and others), the collection of festive aprons held at the Anastazija and Antanas Tamošaitis Gallery Židinys undoubtedly represents a primary source for exploration, comparison and collation, and chronological structuring of apron exhibits from Lithuanian and foreign museums (MEK, MuCEM). Analysis of smaller, but very important collections available at Lithuanian regional museums leads to a conclusion that the collection housed by Alytus Museum of Regional Studies (which catalogue has been designed and published) appears to be outstanding for

its exhibits (Dzūkian embroidered aprons and ritual, votive aprons used for decorating sacral objects). The analysed and catalogued collections of Lithuanian aprons may serve as an important source for comparative studies of Lithuanian folk art and national costume studies as well as for practical design of the national costume and further research of the Lithuanian culture focused on the functional aspects of the apron in society, aesthetic taste of society, and cultural relations between Lithuania and the neighbouring countries.

ŠVENTADIENĖS PRIJUOSTĖS LIETUVOS KULTŪROJE. XIX A. – XX A. PIRMOJI PUSĖ

Santrauka

ĮVADAS

Tyrimo problema ir aktualumas

XIX a. šventadienė prijuostė Lietuvoje buvo viena svarbiausių tradicinio liaudies kostiumo dalių, traukianti akį spalvų ir raštų derme bei puošnumu. Tradicinėje kultūroje šventadienė prijuostė kaip išskirtinis atributas glaudžiai sietina su reikšmingiausiais šeimos ir bendruomenės gyvenimo įvykiais, kalendorinių švenčių apeigomis. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje, keičiantis drabužių madai, palaipsniui šventadienes prijuostes imta dėvėti vis rečiau. Šiuo laikotarpiu Lietuvos šviesuomenė atkreipė dėmesį į prijuostę kaip į potencialų tradicijos bei tautiškumo simbolį. Tam nemažos įtakos turėjo nacionalinis sąjūdis, tautinės atspirties ieškojęs liaudies meno tradicijose. Draugijos ir pavieniai kultūros veikėjai ėmėsi švietėjiškos misijos, skatino gaivinti dailiuosius amatus, pradėjo kaupti valstiečių išsaugotas prijuostes ir jas populiarinti parodose Lietuvoje ir kitose šalyse. XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pradžioje Lietuvos, Rusijos, Baltarusijos, Lenkijos ir kitų šalių miestuose rengiamose Žemės ūkio, amatų, etnografinėse parodose, vėliau ir meno parodose, ypatingo pripažinimo sulaukė ir lietuvių moterų tekstilės dirbiniai. Akivaizdu, kad XX a. pradžioje didelę įtaką liaudies tekstilės plėtrai suvaidino 1900 m. pasaulinė paroda Paryžiuje, kuri sudarė palankias sąlygas įvertinti šventadienių prijuosčių meninę vertę. Diskusijos liaudies meno rinkimo ir populiarinimo klausimais suaktyvėjo pradėjus Vilniuje rengti pirmąsias Lietuvių dailės parodas (1907–1914). Taigi šios parodos atvėrė kelią į visuomeninį prijuosčių kaip dekoratyviausių lietuvių liaudies audinių pripažinimo proveržį. Kita vertus, jos ne tik populiarino patį

objektą, bet XX a. 3–4-ajame dešimtmetyje šventadienę prijuostę pavertė tam tikru liaudiškumo etalonu, ir tautinės kultūros reprezentantu.

Atskirų studijų apie šventadienes prijuostes nedaug. Lietuvoje ir kitose šalyse daugiausia metodiškai gilinamasi į prijuosčių gamybos technologijas, atskirų etnografinių regionų ornamento savitumus, mažai žinoma apie Lietuvos ir užsienio šalių muziejuose saugomų lietuviškų prijuosčių eksponatus. Dažniausia pabrėžiama, kad prijuostė kaip sudėtinė kostiumo dalis atlieka praktinę, socialinę ir estetinę funkcijas. Studijos, skirtos lietuvių prijuostės simbolinių reikšmių tradicinėje kultūroje problemai, nėra (tiesa, kai kurie menotyrininkai, kryždirbystės tyrinėtojai yra skyrę dėmesio prijuostėlės funkcijoms liaudiškojo pamaldumo praktikoje). Šiuo aspektu prijuostės Lietuvos etnologų, menotyrininkų, kultūros istorikų iki šiol plačiau netyrinėtos. Dėl tyrimo objekto naujumo nagrinėjamų problemų laukas, susijęs su prijuostės kaip kultūros reiškinio išskirtinumu, tik pradeda ryškėti. Aktualiausia problema yra atskleisti šventadienės prijuostės – svarbios valstiečių drabužių sudėtinės dalies – funkcionavimo kaip kultūros fenomeno visuomenėje klausimus. Atliktas tyrimas leis plačiau ir giliau pažinti prijuostę kaip sąlyginai savarankišką daugiaplanį kultūros objektą ne tik Lietuvos, bet ir kaimyninių šalių kontekste.

Tyrimo objektas. Disertacijoje tiriama šventadienė prijuostė, tradicinio liaudies kostiumo dalis, kuri pristatoma ne tik kaip drabužis, bet kaip sąlyginai savarankiškas daugiaplanis kultūros objektas, tapęs etninių tradicijų ir tautinės savimonės raiškos simboliu.

Tyrimo chronologija. Tyrimo laikotarpis – XIX a.–XX a. pirmoji pusė. Jis aprėpia šventadienės prijuostės funkcionavimo tradicinėje Lietuvos kultūroje periodą (XIX a.–XX a. pradžia), kurio pabaigoje tolydžio nykstanti šventadienė prijuostė iš sudėtinės valstiečių drabužių dalies tapo vertintinu ir pradėtu istoriškai tyrinėti objektu, taip pat apima prijuostės kaip sąlyginai savarankiško daugiaplanio kultūros objekto sklaidą XX a. pirmojoje pusėje. Tokią chronologiją pirmiausia sąlygojo tyrimo objekto sukūrimo laikotarpis –

autentiškų pavyzdžių datuotų XVIII a. pabaiga yra labai mažai, o seniausi ikonografiniai šaltiniai apie lietuvių šventadienes prijuostes mus pasiekia iš XVII a. Mažosios Lietuvos ir taip pat sudaro negausią grupę. Didžioji dalis šventadienių prijuosčių sukurta XIX a.–XX a. pradžioje, konkretūs jų pavyzdžiai saugomi Lietuvos ir kitų šalių muziejuose. Į tyrimo chronologines ribas pateko XIX a. antrosios pusės–XX a. 3–4-ojo dešimtmečių parodos, kurios buvo svarbios platesnei prijuosčių raiškai atskleisti, tai – *Pirmoji Rusijos imperijos tautų etnografijos paroda* (1867), *1900 m. pasaulinė paroda Paryžiuje*, XX a. pradžioje vykusios pirmosios lietuvių dailės parodos (1907–1914), *Lietuviškų prijuosčių paroda* Kaune (1927), *Pirmoji Šiaurės ir Rytų Europos kilimų paroda* Paryžiuje (1927), *Baltijos šalių liaudies meno paroda* Paryžiuje (1935).

Darbo tikslas – išanalizuoti ir apibūdinti socialinius bei kultūrinius lietuvių prijuosčių funkcionavimo visuomenėje aspektus, jų meninę raišką XIX a.–XX a. pirmojoje pusėje.

Darbe keliami šie pagrindiniai uždaviniai:

1) Apžvelgti prijuosčių istoriografiją Lietuvoje, apibūdinti etnografinių sričių prijuosčių tipologiją.
2) Išanalizuoti XIX a.–XX a. pradžios lietuvių prijuosčių meninę formą, savitus bruožus, raštų įvairovę (audinio pynimo ir spalvų derinius, ornamentiką), puošybos būdų ypatybes.
3) Atskleisti prijuostės / prijuostėlės funkcijas ir simbolines reikšmes, išsiaiškinti šio objekto vietą ir prasmę tradicinėje kaimo kultūroje.
4) Apžvelgti XIX a. antrosios pusės–XX a. pradžios privačių ir muziejinių lietuvių prijuosčių rinkinių formavimosi tendencijas, prijuosčių rinkinių pobūdį.
5) Išryškinti lietuvių prijuostės tapsmą tautinės kultūros reprezentantu. Nužymėti svarbiausias socialines kultūrines aplinkybes, kurių dėka prijuostė tapo etninių tradicijų ir tautinės savimonės raiškos simboliu.

Atskleisti bei įvertinti prijuosčių rinkinių reikšmę ir sklaidą Lietuvos ir užsienio parodose XX a. pradžioje–XX a. pirmojoje pusėje.

6) Išaiškinti, detaliai ištirti, aprašyti, apibendrinti ir įvertinti lietuvių prijuosčių rinkinius kitų šalių muziejuose (Rusijoje, Lenkijoje ir Prancūzijoje), parengti rinkinių katalogus (Krokuvos etnografijos muziejaus, MuCEM muziejaus Marselyje).
7) Apžvelgti lietuvių prijuosčių rinkinius Lietuvos muziejuose. Detaliau ištirti, aprašyti, apibendrinti netyrinėtus prijuosčių rinkinius (Alytaus kraštotyros muziejaus, Antano Tamošaičio sukauptą privatų prijuosčių rinkinį kaip pavyzdinį savo eksponatais), sudaryti jų katalogus.

Darbo naujumas, mokslinė ir praktinė reikšmė. Iki šiol Lietuvoje prijuostės dažniausiai atsidurdavo liaudies meno tyrinėtojų, muziejininkų ir etnologų akiratyje. Paprastai materialinės kultūros objektas – prijuostė – buvo nagrinėjama kaip lietuvių liaudies kostiumo elementas, apsiribojant empirine ir tipologine analize. Tyrimo aktualumą ir naujumą atskleidžia pasirinktos temos nagrinėjimo aspektas: šventadienė prijuostė tiriama kaip daugiareikšmis kultūros reiškinys. Tai pirmasis tyrimas, nuosekliai atskleidžiantis procesą, kaip prijuostė, prarasdama savo pirminę paskirtį, XX a. pirmojoje pusėje įgavo naują prasmę ir tapo tautiškumo simboliu, reprezentantu ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Darbe analizuojami iki šiol sistemingai netyrinėti XIX a.–XX a. pirmosios pusės šventadienių prijuosčių (taip pat prijuostėlių) rinkiniai Lietuvos ir kitų šalių muziejuose. Pirmą kartą susisteminti prijuosčių pavyzdžiai, sudaryti jų katalogai (LNM, Galerijos „Židinys“, AKM, MEK, MuCEM, НГМ РБ, МДБК) turi mokslinę ir praktinę reikšmę. Tyrimo metu užsienio šalių muziejuose surastos ir identifikuotos lietuvių šventadienės prijuostės yra vertingas ne vien šių muziejų, bet ir visoje Lietuvoje turimų šios rūšies liaudies tekstilės dirbinių fondo papildymas. Atsiranda galimybė įvertinti šventadienės prijuostės meninės raiškos formas, atlikimo technikų ir medžiagų ypatumus, kurių visumą kaip svarbų šaltinį galima pritaikyti tradicinių liaudies drabužių rekonstravimo darbų praktikai ir tautinio kostiumo studijoms. Atliktas

tyrimas aktualizuoja prijuostės sociokultūrinės raiškos aspektus, leidžia giliau pažinti jų meninės formos bruožus, gali pasitarnauti kaip svarbi medžiaga lyginamosioms lietuvių liaudies meno studijoms, tolimesniems Lietuvos kultūros tyrinėjimams.

Ginamieji teiginiai:

1. Šventadienė prijuostė – viena svarbiausių ir meniškiausių XIX a.–XX a. pradžios tradicinio lietuvių liaudies kostiumo dalių, – ne tik drabužis, bet ir daugiareikšmis kultūros reiškinys.
2. XIX a.–XX a. pradžioje tradicinė prijuostė glaudžiai sietina su reikšmingiausiais šeimos ir bendruomenės gyvenimo įvykiais, kalendorinių švenčių apeigomis. Kaimo kultūroje šventadienė prijuostė pasižymi įvairių funkcijų ir semantikos spektru, sietina su papročių ir etikos reikalavimais, socialinio statuso kaita, vaisingumo, moters gyvybės apsaugos idėjomis ir kt.
3. Prijuostėlė – simbolinis šventadienės prijuostės pavidalo miniatiūrinis dirbinys, kuriam suteikiama votyvinė funkcija. Tai materialus ženklas, atspindintis ir liudijantis kaimo bendruomenės simbolinio mąstymo, atminties kultūros ir komunikavimo požymius.
4. Neabejotinos XIX a. vidurio ir antrosios pusės Suvalkijoje ir jai artimose Dzūkijos vietovėse naudotos kaišytinės technikos ir specifinio, kituose Lietuvos etnografiniuose regionuose nepasitaikančio, rašto analogijos su finougrų ir tiurkų tautų tekstile skatintų peržiūrėti iki šiol egzistavusias šios technikos ir puošybos kilmės interpretacijas, jų ištakų ieškoti ne tik gretimų kraštų tekstilės tradicijose.
5. Šventadienių prijuosčių funkcionavimo visuomenėje aspektų kaitą ir perėjimą nuo dėvėjimui skirto drabužio iki tautiškumo simbolio įtakojo XIX a. pabaigos–XX a. pradžios sociokultūriniai veiksniai, skatinę prijuostės tampsmą eksponatu ir kolekcionavimo objektu.

6. XIX a. antrosios pusės–XX a. pirmosios pusės parodos (*Pirmoji Rusijos imperijos tautų etnografijos paroda* (1867), *1900 m. pasaulinė paroda Paryžiuje*, pirmosios lietuvių dailės parodos (1907–1914), *Lietuviškų prijuosčių paroda* Kaune (1927), *Pirmoji Šiaurės ir Rytų Europos kilimų paroda* Paryžiuje (1927), *Baltijos šalių liaudies meno paroda* Paryžiuje (1935) ne tik populiarino patį objektą, kaip vieną dekoratyviausių liaudies tekstilės pavyzdžių, bet ir daug prisidėjo šventadienę prijuostę paverčiant tam tikru liaudiškumo etalonu, tautiškumo simboliu ir reprezentantu ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje.
7. Susisteminti iki šiol netyrinėti XIX a.–XX a. pirmosios pusės šventadienių prijuosčių (taip pat prijuostėlių) rinkiniai Lietuvos ir kitų šalių muziejuose (LNM, Galerijos „Židinys“, AKM, MEK, MuCEM, НГМ РБ, МДБК) ir sudaryti jų katalogai turi mokslinę ir praktinę reikšmę. Tyrimo metu užsienio šalių muziejuose surastos ir identifikuotos lietuvių šventadienės prijuostės – vertingas ne vien šių muziejų, bet ir visoje Lietuvoje turimų šios rūšies liaudies tekstilės dirbinių fondo papildymas.

Objekto ir problemos ištirtumas. Literatūra ir šaltiniai. Literatūra ir šaltiniai aptariami pagal tyrimų chronologiją. Iškiriami tokie aspektai: 1) istorinės žinios, objekto – prijuosčių – ikonografinė medžiaga, sisteminimo problemos; 2) tyrinėjimai apeigų – papročių tikėjimo šviesoje; 3) darbai, straipsniai leidiniuose ir periodikoje, archyviniai dokumentai apie prijuosčių kolekcionavimo organizavimą ir sklaidą Lietuvos ir užsienio parodose; 4) prijuosčių rinkinių pobūdis, muziejiniai prijuosčių rinkinių katalogai.

Literatūra. 1. Istorinės žinios, objekto – prijuosčių – ikonografinė medžiaga, sisteminimo problemos. Pavienės žinios apie liaudies kostiumo elementą – prijuostę mus pasiekia iš XVII a. šaltinių (Johanno Brando, Theodoro Lepnerio, Mato Pretorijaus veikalai). Išsamesnės informacijos suteikia XVIII–XIX amžiaus autorių aprašymai ir piešiniai, skirti Lietuvos lietuvininkų aprangai, skelbti etnografijos, istorijos ir kituose veikaluose. XIX a. pasireiškė kitų

Lietuvos etnografinių regionų aprangos tyrinėjimai. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje atkuriamo tautinio kostiumo problematiką, skirtingiems etniniams regionams būdingus aprangos bruožus savo straipsniuose tarpukariu nagrinėja lietuvių tautinių drabužių tyrėjas ir kūrėjas dailininkas Antanas Tamošaitis (g. 1904 m.). Tyrinėjimuose jis remiasi sukaupta empirine medžiaga, kurią iliustruoja ekspedicijų metu užfiksuotomis drabužių fotografijomis (Antanas Tamošaitis, 1928, 1935, 1936, 1937, 1938). XX a. 4-ojo dešimtmečio pradžioje Žemės ūkio rūmų išleistame tęstiniame „Sodžiaus meno“ leidinyje *Prijuostės ir „žičkų“ rinkiniai* (1931), kurį sudarė ir redagavo A. Tamošaitis, apžvelgiami suvalkiečių prijuosčių audimo būdai (kaišytinė ir rinktinė technikos), jų raštai, spalvos. *Lietuvių moterų tautiniai drabužiai* (1939) – vienoje pirmųjų knygų apie lietuvių tautinį kostiumą plačiau aptartos atskirų Lietuvos etnografinių regionų prijuostės. XX a. 4–6-ajame dešimtmetyje prie regioninio tautinio kostiumo sampratos propagavimo ir tautinio kostiumo kūrimo prisidėjo etnografė, muziejininkė Mikalina Glemžaitė. Mokslo tiriamieji darbai, skirti lietuvių liaudies drabužių problematikai, pradėti publikuoti XX a. 7-ojo dešimtmečio pradžioje. Daugiausia tyrimui naudingos informacijos apie senuosius drabužius yra XX a. 7–10-ojo dešimtmečių muziejininkės, etnografės Stasės Bernotienės (1974, 1996, 2007), etnologės Marijos Mastonytės-Miliuvienės (1961, 1964a, 1964b, 1970) moksliniuose darbuose, kuriuose apibendrinami iki to laiko sukaupti muziejų rinkiniai, senieji ir naujai atrasti rašytiniai šaltiniai bei pačių autorių vykdyti lauko tyrimai. Vienas svarbiausių šio laikotarpio mokslinių leidinių – *Pabaltijo istorinis-etnografinis atlasas: Drabužiai* (1986), publikuotas rusų kalba. Šis leidinys vertingas trijų Baltijos šalių atskirų aprangos elementų ir jų tam tikrų požymių analizei. Prijuostės kaip atskiros kostiumo dalies tyrinėjimai gana vėlyvi. Juose daugiausia vyrauja empirinio pobūdžio aprašymai ir bandymai sisteminti (M. Mastonytė-Miliuvienė, 1972). Nuo XX a. 9-ojo deš. padaugėja liaudies drabužių ir jų elementų tyrinėjimų itin siaurais specifiniais aspektais, pvz. spalvos, ornamento, simbolikos, paprotinio naudojimo (S. Bernotienė, 1988; Aušra Kargaudienė, 1990, 1993; Teresė Jurkuvienė, 1999a; Inga Nėnienė, 2010; Ona Danutė Aleknienė, 2006). Iškirtini T. Jurkuvienės

moksliniai darbai, kuriuose dailėtyrininkė daugiausia dėmesio skiria liaudies drabužių interpretavimo ir tautinio kostiumo modelių kūrimo klausimams (1999b, 2001, 2002, 2008, 2011). Svarbios I. Šidiškienės etninio stiliaus aprangos tyrinėjimų įžvalgos (1997, 2005), lietuvininkų kostiumo studijoms skirti darbai (1995, 1999). Apžvelgus prijuosčių tyrinėjimus, darytina išvada, kad daugiausia šventadiene prijuoste domėtasi tik kaip sudėtiniu liaudies kostiumo elementu, antra, dažniausiai tyrinėti skiriamieji etnografiniai regioniniai, techniniai ir estetiniai bruožai.

2. Tyrinėjimai apeigų – papročių tikėjimo šviesoje. Mokslinėse studijose, straipsniuose, tyrinėjančiuose gyvenimo ciklo papročius, sakralinę dailę (kryždirbystę) nėra daug konkrečių pavyzdžių apie ritualinę, simbolinę lietuvių šventadienių prijuosčių ir prijuostėlių reikšmę. Muziejininkė Aušra Kargaudienė viena pirmųjų atkreipė dėmesį, kad liaudies materialinės kultūros objektas – prijuostė – turi užkoduotą dvasinę, sakralią patirtį, gilinosi į jų ornamento semantiką (1994, 1997). Pavienių duomenų apie šventadienės prijuostės dėvėjimą lietuvių ir kitų tautų vestuvių papročiuose randame I. Šidiškienės (2002, 2003, 2007), Galinos Maslovos (1984), Marijos Vinnikovos (2009) darbuose. Darbe remtasi sociologinės, simbolinės ir interpretatyvinės antropologijos krypties atstovų įžvalgomis traktuojant sąveikas tarp kultūrinių reikšmių ir socialinių procesų (Arnoldas van Gennepas, 2004; Cliffordas Geertzas, 1983, 2005; Victoras Turneris, 1983). Antonas Supinskis 1932 m. moksliniuose darbuose iškėlė ir suformavo teoriją apie archajinio tipo moterų drabužių, tokių kaip *poneva*, prijuostė, maginį apsauginį vaidmenį. Tyrimų apie lietuvių ritualinės tekstilės naudoseną XIX a.–XX a. pradžioje, ypač prijuostėlės rišimo prie memorialinių paminklų (kryžių) kilmę ir reikšmę, reta (Gabija Surdokaitė, 2009a, 2009b; Jolanta Zabulytė, 2007; Vytautas Tumėnas, 2002, 2006). Lyginamajai analizei naudota dailėtyrininkės Olgos Lobačevskajos surinkta faktinė medžiaga apie prijuosčių ir prijuostėlių reikšmę baltarusių kaimo kultūroje (2008a, 2008b, 2009b). Tai padėjo aptikti sąsajų tarp lietuvių ir baltarusių prijuostėlių formos ir dekoro ypatumų, leido išryškinti apeiginio kryžių puošimo prijuostėlėmis specifiką, aiškiai atsekamą pietryčių Dzūkijoje.

3. Darbai, straipsniai leidiniuose ir periodikoje apie prijuosčių kolekcionavimo organizavimą ir sklaidą Lietuvos ir užsienio parodose. Įvairiapusiškų žinių apie Europos sociokultūrinio gyvenimo realijas, įtakojusias muziejinių rinkinių kūrimo ir jų ideologinės sklaidos nuostatas, muziejų istoriją, suteikia istoriko Erico Hobsbawmo (1983a, 1983b), antropologo Jameso Cliffordo (2006), muzeologo Friedricho Waidacherio (2007) darbai. Lietuvos muziejų raida XVI–XX a. 4-ajame deš., jos pagrindiniai apektai aptariami Nastazijos Keršytės monografijoje *Lietuvos muziejai iki 1940 metų* (2003). Nuodugniau suvokti XX a. pradžios–XX a. pirmosios pusės Lietuvos dailės gyvenimo situaciją, liaudies meno rinkinių kaupimo ir plėtotės sąlygas padėjo Laimos Laučkaitės (2002), Giedrės Jankevičiūtės (1992, 2003, 2005), Jolitos Mulevičiūtės (2001) monografijos ir publikacijos. Remigijus Misiūnas išsamiai pristatė 1900 m. pasaulinėje Paryžiaus parodoje Lietuvos skyriaus organizavimo eigą (2006). Faktinės medžiagos apie parodas, pradedant žemės ūkio ir pramonės ekspozicijoms, kuriose svarbi vieta teko dailiesiems amatams, baigiant XX a. pirmosiomis lietuvių dailės parodomis (1907–1914) randame Lijanos Šatavičiūtės-Natalevičienės (2010), Vytenio Rimkaus (2007) straipsniuose. Lietuvių dailės draugijos organizuotų pirmųjų lietuvių dailės parodų liaudies eksponatų – prijuosčių – analizei svarbus Auksuolės Čepaitienės straipsnis „Liaudies menas ir tautinio tapatumo kūrimas“ (1999). Disertacijos autorės naujai surinktų duomenų pagrindu sudaryta lentelė „Prijuostės pirmosiose lietuvių dailės parodose 1907–1914 metais“ papildo A. Čepaitienės tyrimus apie šiose parodose eksponuotus liaudies meno pavyzdžius, jų rūšis, autorių bei pateikėjų skaičių. Liaudies meno eksponatų įtakos liaudiškumo sampratai, kuri dažnai buvo tapatinama su ornamentikos vartojimu, problemas tyrinėjo dailėtyrininkė Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė (2008), ji daug dėmesio skyrė XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės audimo raidai ir modernios lietuvių tekstilės organizaciniam periodui, dailininko A. Tamošaičio „tautiškojo stiliaus“ koncepcijos klausimams, analizavo tautinės tapatybės paieškų dailiuosiuose tarpukario namų pramonės dirbiniuose aspektus. Tyrimui svarbūs dailėtyrininkų Jonathano Meyerio (2006), Francio Haskello (1976), Irenos Huml (1978), Beatos

Biedrońskos-Słota (2007) ir kitų autorių darbai, kurie suteikė nuorodų į platesnį kontekstą, leido palyginti su kitose šalyse vyravusiais dailės kolekcionavimo, parodų rengimo probleminiais aspektais, atskleidė liaudies meno puošybos elementų taikymo lenkų profesionaliojoje dailėje tendencijas.

4. Prijuosčių rinkinių pobūdis, muziejiniai prijuosčių rinkinių katalogai. Lietuvių prijuosčių rinkiniai Prancūzijos, Lenkijos, Rusijos muziejuose iki šiol nėra atidžiau tyrinėti (Vacys Milius, 1970; Marina Zaseckaja, 2009). 2009 m. Lietuvos nacionaliniame muziejuje (LNM) buvo atidaryta svarbi paroda „Senoji Lietuva“, kuri pristatė vieną iš didžiausių užsienio šalyse esančių XIX a.–XX a. pradžios lietuvių liaudies drabužių rinkinių, saugomų Rusijos etnografijos muziejuje. Parodos kataloge *Senoji Lietuva* (2009) publikuota medžiaga suteikia naujų įžvalgų apie socialinius-kultūrinius veiksnius, lėmusius lietuviškų kolekcijų formavimo istoriją užsienyje. Pastebėtina, kad parodos kataloge lietuvių prijuostės atskirai neaptariamos, todėl disertacijoje remtasi informacija, gauta iš kataloge publikuotų iliustracijų, jų aprašų. Lietuvos muziejinių lietuvių prijuosčių rinkinių studijų reta (Stasė Bernotienė, 2007).

Dažnai muziejiniai rinkiniai pristatomi labai fragmentiškai ir plačiau neanalizuoti, pasigendama informacijos, kuria būtų galima naudotis moksliniame tyrime (A. Kargaudienė, 1997; Elvyra Spudytė, 1985; A. Kargaudienė, Janina Savickienė, 1994; Danutė Katkuvienė, Asta Vandytė, 2008). Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje (ČDM) saugomo Joanos ir Kazio Grinių suvalkietiškų prijuosčių rinkinio istoriją apžvelgė Aušra Kargaudienė straipsnyje „Joanos Grinienės ir Kazio Griniaus lietuviškų prijuosčių ir aprėdalų kolekcija, 1902–1927“ (2003). A. Kargaudienės tyrimus disertacijos autorė papildė naujais faktais apie kolekcininko K. Griniaus veiklą, atskleidė jo ženklų indėlį prijuosčių kaupimo ir sklaidos istorijoje. Išleisti išsamūs Lietuvos dailės muziejaus (LDM), Marijampolės kraštotyros muziejaus (MKM) prijuosčių katalogai (2007, 2008). LDM prijuosčių kataloge publikuojamas 1991 m. S. Bernotienės straipsnis „Lietuvių valstiečių išeiginės prijuostės. XIX a.–XX a. pradžia“ (2007). S. Bernotienės tyrimų duomenimis buvo remiamasi nustatant Lietuvos etnografinių

sričių prijuosčių tipologiją. Pagrindine metodologine priemone sudarant tiriamųjų eksponatų aprašus laikytinas LDM prijuosčių rinkinio katalogas. Disertacijos autorė ištyrė Lietuvos regioninio muziejaus – Alytaus kraštotyros muziejaus (AKM) – prijuosčių rinkinį ir surinktos medžiagos pagrindu parengė katalogą. Kataloge publikuojami eksponatai ir jų aprašai – vertinga lyginamoji medžiaga tyrinėjant prijuostes.

Šaltiniai. 1. Istorinių žinių šaltiniai ir prijuosčių ikonografinė medžiaga. Pavieniai ikonografiniai šaltiniai apie lietuvių šventadienes prijuostes mus pasiekia iš XVII a. Mažosios Lietuvos (J. Brando, T. Lepnerio, M. Pretorijaus veikalai). XVIII a. vienas svarbesnių šaltinių apie Mažosios Lietuvos moterų drabužius yra Friedricho Samuelio Bocko veikalas *Versuch einer wirtschaftlichen Naturgeschichte von dem Königreich Ost- und Westpreussen* (1782). Seniausi ikonografiniai šaltiniai apie lietuvių valstiečių šventadienes prijuostes nėra gausūs, daugiausia skirti Mažosios Lietuvos lietuvininkų aprangai. Kita svarbi šaltinių grupė, atspindinti XIX a.–XX a. pradžios šventadienes lietuvių prijuostes – Rusijos etnografijos muziejuje saugomi negatyvai ir fotoatspaudai, gausi iliustracinė medžiaga, kuri yra pirminis tyrinėjimų šaltinis (nufotografuota Eduardo Gizevijaus tapytų paveikslų kolekcija, kurioje vaizduojamos XIX a. pradžios valstiečių moterys, pasipuošusios šventadieniais drabužiais, daugiausia Ragainės apylinkių, 1867 m. *Pirmosios Rusijos imperijos tautų etnografijos parodos* lietuvių tradicinių kostiumų spalvotos nuotraukos, XX a. pradžios šventiškai apsirengusių valstiečių moterų ir merginų nuotraukos, užfiksuotos ar įgytos ekspedicijų metu Lietuvoje.

2. Šaltiniai apie prijuostės vietą apeigose ir tikėjimuose. Lietuvos liaudies kultūros centro archyvo rankraštyne (LKAR), Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne (LTR), Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštyne (LII ES) ir LII ES Tikėjimų kartotekoje saugoma rankraštine medžiaga bei skelbtais pasakojamosios tautosakos tekstais, etnografinių ekspedicijų metu surinktais lauko tyrimais remtasi tiriant prijuostės funkcijas ir simbolines reikšmes tradicinėje kultūroje.

Lyginamajai analizei vertingų šeimos papročių, tikėjimų aptikta XX a. 3–5-ojo dešimtmečio periodiniuose leidiniuose („Gimtasai kraštas“ ir kt.), nuo XX a. antrosios pusės skelbiamuose kraštotyros leidiniuose. Atkuriant XIX a. pabaigos–XX a. pradžios prijuosčių dėvėjimo formas, susijusias su socialinio statuso, etikos ir padorumo reikalavimais, remtasi duomenimis, sukauptais tyrinėjant šventadienių prijuosčių rinkinius AKM, ČDM, Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijoje „Židinys“ (GŽ), LDM, MKM, Žemaičių „Alkos“ muziejuje (ŽMA). Pagrindiniu šaltiniu tiriant prijuostėlės vaidmenį liaudiškojo pamaldumo praktikoje tapo atrasti prijuostėlių pavyzdžiai AKM, ČDM, Krokuvos Seweryno Udzielos etnografijos muziejuje (MEK), Baltarusijos nacionaliniame istorijos muziejuje Minske (НГМ РБ), Senosios baltarusių kultūros muziejuje Minske (МДБК).

3. Darbai, straipsniai leidiniuose ir periodikoje, archyviniai dokumentai apie prijuosčių kolekcionavimo organizavimą ir sklaidą Lietuvos ir užsienio parodose, parodų katalogai. Analizuojant šventadienes prijuostes, eksponuotas parodose ir reprezentavusias lietuvių liaudies meną, pirminiai tyrimo šaltiniai yra Lietuvos ir užsienio parodų katalogai (I–VIII lietuvių dailės parodų katalogai (1907–1914), *Albumas lietuviškos parodos Paryžiuje, 1900 metuose* (1902), *Tapis de Pologne, Lithuanie et Yougoslavie* [s. a.]., *Guide de l’exposition d’Art populaire Baltique. Estonie-Lettonie-Lituanie* (1935) ir kt.), dalis tekstų, publikuotų XX a. pradžios ir tarpukario periodikoje, pvz., Juozo Bagdono straipsniai apie 1900 m. Paryžiaus parodą (1937, 1938, 1939), pirmųjų lietuvių dailės parodų (1907–1914), *Lietuviškų prijuosčių parodos* (1927) ir kt. apžvalgos. Vertingų archyvinių duomenų apie prijuostes, jų kolekcionavimo organizavimą ir populiarinimą parodose Lietuvoje bei užsienyje XX a. pradžioje–XX a. pirmojoje pusėje surasta Adelės ir Pauliaus Galaunių namų archyve (GNA), ČDM muziejaus Liaudies meno skyriaus archyve (ČDM LMS) bei Antano Žmuidzinavičiaus kūrinių ir rinkinių muziejaus archyve (ČDM ŽMA), Lietuvos centriniame valstybės archyve (LCVA), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (MAB RS), Nacionalinio gamtos istorijos muziejaus Centrinės bibliotekos Trocadéro

Etnografijos muziejaus ir Žmogaus muziejaus archyvuose Paryžiuje (BC MuNHN MET MH), Lietuvos literatūros ir meno archyve (LLMA, Kairiūkščių šeimos fondas 397; Jungtinis Lietuvos dailininkų organizacijų fondas 33, Lietuvių dailės draugijos ir kultūros veikėjų asmens bylos), Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje (LNMMB RKRS), Vilniaus universiteto bibliotekos Mokslo ir kultūros paveldo centro Rankraščių skyriuje (VUB RS). Vertingos informacijos suteikė tęstiniuose viešuosius muziejus organizavusių komisijų, draugijų leidiniuose skelbiamos ataskaitos arba kito pobūdžio apžvalgos ir informacija. Tai padėjo rekonstruoti prijuosčių atribuciją, atskleisti sociokultūrinius veiksnius, skatinusius prijuostės tapsmą eksponatu ir kolekcionavimo objektu.

4. Muziejiniai prijuosčių rinkinių katalogai, medžiaga apie prijuosčių rinkinius. Ieškant prijuosčių pavyzdžių ir ikonografinės, archyvinės medžiagos apie jas, buvo peržiūrėti rinkiniai Lietuvos muziejuose: AKM, ČDM, GŽ, Kupiškio etnografijos muziejuje (KEM), LDM, Lietuvos nacionaliniame muziejuje (LNM), MKN, Panevėžio kraštotyros muziejuje (PKM), Raseinių krašto istorijos muziejuje (RKIM), Rokiškio krašto muziejuje (RKM), Šiaulių „Aušros“ muziejuje (ŠAM), ŽMA, kitų šalių muziejuose: MEK, Trokadéro Etnografijos muziejuje Paryžiuje (MET), Žmogaus muziejuje Paryžiuje (MH), Europos ir Vidužemio jūros šalių civilizacijų muziejuje Marselyje (MuCEM), Rusijos etnografijos muziejuje (REM), НГМ РБ, Baltarusijos nacionaliniame dailės muziejuje Minske (НХМ РБ), МДБК. Muziejuose saugomos seniausios išlikusios lietuvių prijuostės bei jų fragmentai datuojami XVIII a. pabaiga. XIX a. šventadienių prijuosčių pavyzdžiai sudaro gausiausią grupę ir atstovauja įvairius Lietuvos etnografinius regionus. Pagrindiniu lyginamuoju šaltiniu laikytinas LDM muziejaus prijuosčių rinkinio katalogas „Lietuvių valstiečių išeiginės prijuostės, XIX a.–XX a. pradžia“ (Stasė Bernotienė, 2007). Rašant disertaciją remtasi muziejiniais prijuosčių pavyzdžiais, juos papildo ikonografinė medžiaga, raštų piešiniai, nuotraukos, etnografiniai aprašai, sukaupti tyrinėjant jų rinkinius muziejuose.

Tyrimo metodai. Rašant darbą taikyti šie pagrindiniai tyrimo metodai – aprašomasis analitinis, istorinis chronologinis, lyginamasis, sisteminės analizės, formaliosios analizės, kultūros sociologijos, kultūros antropologijos ir interpretacinis metodai.

Tiriant socialinius bei kultūrinius lietuvių prijuosčių funkcionavimo visuomenėje aspektus, jų meninę raišką XIX a.–XX a. pirmojoje pusėje, derinti keli tyrimo metodai, leidžiantys atskleisti prijuostės kaip kultūros reiškinio išskirtinumą, – aprašomasis analitinis, istorinis chronologinis, lyginamasis, sisteminės analizės, formaliosios analizės, kultūros sociologijos, kultūros antropologijos ir interpretacinis metodai.

Nustatant ir tiriant Lietuvos etnografinių sričių prijuosčių tipologiją, katalogizuojant konkrečius šventadienių prijuosčių rinkinius buvo taikytas aprašomasis analitinis metodas, lyginamoji ir sisteminė analizė.

Formalioji kūrinio analizė taikyta išaiškinti tiriamojo objekto atribuciją (autentiškumą, autorių, sukūrimo laiką ir vietą, medžiagą, technikas). Formaliają kūrinio analizę derinant su kitais tyrimų metodais, tokiais kaip aprašomasis analitinis, istorinis chronologinis, lyginamasis, siekta argumentuotai apibūdinti tyrimų objekto raišką ir ja remiantis įvertinti prijuosčių meninę formą.

Istorinis chronologinis ir kultūros sociologijos metodai pasitelkti nustatyti šventadienės prijuostės – eksponato ir kolekcionavimo objekto – sklaidos XIX a.–XX a. pirmojoje pusėje sąlygas, aprėpiančias liaudies meno ir visuomenės santykių aspektus. Juos taikant atskleistas specifinis šventadienės prijuostės vaidmuo reprezentuojant tautinę kultūrą ir skleidžiant ideologijas, t. y. prijuostė traktuojama kaip tautiškumo simbolis.

Prijuostės funkcijų ir simbolinės reikšmes kaimo kultūroje tyrimui taikytos įvairios funkcionalizmo prieigos, kultūros antropologijos ir interpretacinis metodai. Gretinant ir ieškant ne tik lietuviams, bet ir kitoms tautoms, vietai ir laikui būdingo apeiginio ryšio su prijuoste, taikyta lyginamoji analizė.

Sąvokos ir terminai. Disertacijai svarbios sąvokos ir terminai naudoti remiantis jų apibrėžimais bei apibendrinimais, teikiamais Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje (VLE), Lietuvių kalbos žodyne (LKŽ), Lietuvių kalbos žodyne: elektroninis variantas (LKŽe), Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne (DLKŽ), Zanavykų šnektos žodyne (ŽŠŽ). Katalogo eksponatų aprašuose vartojamas ne tik prijuõstės pavadinimas, bet ir prijuostės bei jos dalių sinonimai ir tarmybės (tokios kaip *abriedukai*, *lenciūgėlis*), ir svetimybės (tokios kaip *žiurstas*, *kvartukas*, *aptas* ar *blučkos*), kuriais prijuostė buvo įvardinta ir užrašyta ją įsigyjant. *Prijuostėle* įvardintas simbolinis šventadienės prijuostės pavidalo dirbinys iš audinio, kuris turi votyvinę funkciją, nes yra aukojamas kaip votas, t. y. asmeninės padėkos, įžado arba prašymo ženklas, rišamas viešoje maldos vietoje ant kryžiaus (švento medžio, akmens, religinės liaudies skulptūros ir pan.), prašant dieviškųjų jėgų pagalbos.

Darbo struktūra ir tyrimo eiga. Disertaciją sudaro įvadas, keturios dalys, išvados, šaltinių, literatūros ir iliustacijų sąrašai, iliustracijos, priedai, disertacijos santrauka anglų ir lietuvių kalbomis, mokslinių darbų sąrašas ir trumpos žinios apie doktorantę. Įvade pagrindžiama tiriamoji problema ir jos aktualumas, apibrėžiamas tyrimo objektas, chronologinės tyrimo ribos, formuluojamas darbo tikslas ir uždaviniai, nusakomas darbo mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė, pateikiami ginamieji disertacijos teiginiai, apžvelgiama svarbiausia literatūra ir šaltiniai, nurodomi tyrimo metodai, pristatoma darbo struktūra.

I. Šventadienės prijuostės: raida, regioniniai savitumai ir puošyba. Pirmoji dalis skirta šventadienės prijuostės, kaip vienos svarbiausių XIX a.–XX a. pradžios tradicinio liaudies kostiumo dalių, raidos apžvalgai, Lietuvos etnografinių regionų tyrimui, kuris atskleidžia skiriamąsias kiekvieno regiono prijuosčių puošybos ypatybes. Šios dalies tikslas – pateikti medžiagų, technikų (audimo, marginimo, siuvinėjimo), nuo kurių priklauso ornamento kompozicija, spalva, faktūra, aprašymą, kuris disertacijoje naudojamas konkrečių

muziejinių XIX a.–XX a. pirmosios pusės šventadienių prijuosčių pavyzdžių analizei. Šią disertacijos dalį sudaro trys skyriai.

1.1. Istoriografijos ir šaltinių duomenų apžvalga, XVII a.–XIX a. Pirmajame skyriuje bendrais bruožais pristatomi seniausi ikonografiniai ir rašytiniai šaltiniai apie lietuvių valstiečių šventadienes prijuostes, kurie svarbūs prijuosčių dėvėjimo, jų raštų ir spalvų tyrimui. XVII a.–XVIII a. pabaigos ikonografiniai istoriniai duomenys apie šventadienes prijuostes šykštūs (daugiausia tyrinėjo vokiečiai ir tik Mažosios Lietuvos lietuvininkų aprangą). Todėl plačiausiai galime kalbėti apie XIX a. prijuostes, kadangi šiam laikotarpiui atstovaujama jau konkrečiais pavyzdžiais – gana gausiomis prijuosčių kolekcijomis muziejuose, ekspedicijų metu užfiksuotais įvairių Lietuvos etnografinių regionų tradicinės kaimo aprangos piešiniais ir aprašymais. Muziejuose saugomos seniausios išlikusios prijuostės bei jų fragmentai tyrinėtojų paprastai datuojami XVIII a. pabaiga. Šio laikotarpio prijuostės pasižymi jau gana sudėtingais audimo būdais: atlasu, rinkimu, kaišymu (pietvakarių Lietuvoje).

1.2. XIX a.–XX a. pradžios Lietuvos etnografinių sričių prijuosčių tipologija. Antrajame skyriuje Lietuvos etnografinėse srityse (Aukštaitijoje, Dzūkijoje, Suvalkijoje, Žemaitijoje, Klaipėdos krašte) paplitusios prijuostės apžvelgiamos chronologiškai, nuosekliai jas aptariant pagal puošybos būdus, jų meninę raišką (margintos spaudais bei trafaretais, siuvinėtos prijuostės plačiau aptariamos kitame skyriuje). XIX a. pradžioje visoje Lietuvoje vyravo baltos lininės prijuostės su įaustais raudonais ornamentais, tačiau kiekvienas regionas pasižymėjo savitais bruožais. Ryškiausiai sritinė specifika atsispindi šventadienių prijuosčių puošyboje. Pagal ornamento kompoziciją ir koloritą XIX a. viduryje išsiskiria aukštaičių, žemaičių, dzūkių, suvalkiečių ir lietuvininkių prijuostės. XIX a. pabaigoje daugumoje regionų tapo madingos tamsesnės spalvotos prijuostės. Matyti, kad net ir savitumu išsiskiriantys ornamentų motyvai dažnai būna paplitę gretimose vietovėse, regionuose ar kraštuose. Prijuosčių audinio pynimams ir spalvų deriniams, ornamentikos motyvams turėjo įtakos ne tik

ilgaamžės liaudies tradicijos, bet ir miesto kultūra. Šventadienė prijuostė kaip dekoratyvus akcentas dengė didelę kostiumo dalį. Priklausomai nuo spalvinių derinių, faktūrų santykio, rašto proporcijų ir ritmo, ji lėmė viso kostiumo meninės išraiškos užbaigtumą ir suteikė jam didesnės estetinės vertės.

1.3. Prijuosčių puošybos būdai XIX a.–XX a. pirmojoje pusėje. Šiame skyriuje, kurį sudaro trys poskyriai, aptariama kaišytiniu būdu austų prijuosčių technika, bei žymiai retesnis marginimas spaudais ir trafaretais, taip pat siuvinėtų prijuosčių puošybos būdai. Būtent dėl savo netipiškumo jie kelia susidomėjimą – iš kur atėjo šie dekoravimo būdai.

1.3.1. Kaišytinės prijuostės. Kaišytiniu būdu austų prijuosčių technika XVIII a. pabaigoje–XIX a. buvo naudojama Suvalkijoje ir jai artimose Dzūkijos vietovėse. Šios rūšies prijuostės pasižymi sudėtingų schemų kompozicijomis ir lietuvių archajinei tekstilei nebūdinga spalvine motyvų asimetrija. Keliama prielaida, jog suvalkiečių ir dzūkių prijuosčių kaišytinės technikos ir ornamento raida galėjo būti meninio reiškinio migracijos išdava. XIX a. viduryje Pavolgio krašte tarp rusų, tiurkų kilmės totorių, čiuvašų, kurių protėviais laikomi senieji Pavolgio bulgarai, ir finougrų (pietų udmurtų, rytų marių) tautų paplitusi kaišytinė technika ir ornamentika (atskiri geometriniai ženklai, rombai, trikampiai, X-tipo kryželio, „roželės“, aštuoniakampės žvaigždutės) turi bendrumų su suvalkiečių ir dzūkių prijuosčių dekoru. Lietuviškų kaišytinių prijuosčių raštų analogijos su finougrų ir tiurkų tautų tekstile nustatytos išnagrinėjus Rusijos etnografijos muziejuje (REM) saugomus totorių, čiuvašų, baškirų, pietų udmurtų ir rytų marių liaudies tekstilės pavyzdžius.

1.3.2. Margintos spaudais ir trafaretais prijuostės. Lietuvių prijuosčių raštai buvo ne tik išaudžiami, išsiuvinėjami, bet ir marginami spaudais (klišėmis, štampais), trafaretais. Drabužiams skirtus plonus namudinius arba pirktinius audinius spauduodavo ir dažydavo šias technikas išmanantys meistrai, keliaujantys amatininkai, dažniausiai ne lietuviai. Naudoti įvairių formų augaliniai motyvai. Būta labai sudėtingų, primenančių egzotiškus Javos salos audinių ornamentus. Reikia pabrėžti išties originalią spausdintinių prijuosčių

ypatybę – jos paprastai būdavo dvipusės, todėl tokią prijuostę galima juosėti arba gerąja arba išvirkščiąja puse į viršų. Tokios rūšies prijuostės pasižymi marginimo technikos atlikimo sudėtingumu. Panašios spausdintinės prijuostės nėra būdingos mūsų kraštui, tačiau žinoma, kad buvusi mada jas dėvėti. XIX a. antrojoje pusėje Lietuvoje pradėjo plisti įvežtiniai manufaktūriniai ir pramoniniai marginti audiniai.

1.3.3. Siuvinėtos prijuostės. Kaip XIX a. pabaigos–XX a. pradžios meninio skonio bei madų atspindys įdomios siuvinėtos prijuostės. Šiame poskyryje plačiau analizuojamos Alytaus kraštotyros muziejuje saugomos dzūkių siuvinėtos šventadienės prijuostės, surinktos iš Alytaus, Varėnos, Lazdijų rajonų (jų yra 15). Aptariama jų meninė raiška, medžiagos, siuvinėjimo raštai ir augaliniai motyvai, jų komponavimo būdai. Siuvinėtos šventadienės prijuostės pasižymi grafiška linija, primityviu, plokščiu piešiniu, jų formos modeliuojamos spalvų perėjimais, tačiau tik apibendrintais plotais, jos išsiskiria dekoratyvumu, išraiškingumu. Šios rūšies prijuostėms būdingi stiliaus ypatumai, artimi liaudies raižiniams, polichrominei baldų tapybai, siuvinėtoms bažnytinėms vėliavoms (centrinė kompozicija dažnai aprėminama augaliniais motyvais: lelijų šakelėmis, gėlėmis). Lietuvos etnografinių regionų prijuosčių puošybos apžvalga byloja apie didesnę dekoro būdų įvairovę nei esame įpratę manyti.

II. Prijuostės funkcijos ir simbolinės reikšmės kaimo kultūroje. Antroji disertacijos dalis skirta atskleisti prijuostės funkcijas ir simbolines reikšmes, išsiaiškinti šio objekto vietą ir prasmę tradicinėje kaimo kultūroje. XIX a.–XX a. pradžioje šventadienė prijuostė buvo glaudžiai sietina su svarbiausiais žmogaus gyvenimo įvykiais – pereinamaisiais jo gyvenimo tarpsniais – ir kalendorinių švenčių apeigomis. Išryškėja prijuostėlės, simbolinio šventadienės prijuostės pavidalo dirbinio, ritualinės funkcijos liaudiškojo pamaldumo praktikoje, vienokia ar kitokia forma išlikusios iki šių dienų. Šią disertacijos dalį sudaro penki skyriai.

2.1. Prijuostės dėvėjimo tradicija. Pirmajame skyriuje pristatoma prijuostė kaip kultūros objektas, turinti ir kitas prasmes, nepriklausančias nuo jos

pirminės funkcijos. XIX a. Lietuvoje prijuostė buvo privalomas drabužis, kurį dėvėjo mergaitės, merginos ir moterys kaip svarbią šventadienio kostiumo dalį. Kaimo bendruomenė, besiremianti draudimais, pamokymais ir liaudies tikėjimais, reikalavo doro ir nepriekaištingo būsimos motinos elgesio, todėl prijuostė pirmiausia sietina su papročių ir etikos reikalavimais, socialinio statuso kaita. Tradiciniame kaimo bendruomenės gyvenime prijuostė laikyta svarbiu elementu, saugančiu tiek fizinę, tiek dvasinę moters – giminės tęsėjos – būseną, nulemiančią sveikų palikuonių gimimą. Itin visą gyvenimą saugomos prijuostės iš kartos į kartą būdavo perduodamos kaip relikvinis drabužis, kartais jis susiedavęs net keturias moterų kartas.

2.2. Prijuostė vestuvių papročiuose. Antrajame skyriuje aptariamas prijuostės vaidmuo vestuvių papročiuose. XIX a. lietuvės (kaip ir kitų tautų) nuotakos kaimuose rengdavosi šventadieniniais drabužiais. Nuotakos drabužis kaip simbolis siejamas su išskirtinumu, apsauga, skaistumu ir moteriškumu, vaisingumu. Lietuvoje XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pradžioje jaunosios išvaizda per daug nesiskyrė nuo kitų merginų, bet kai kuriose vietovėse nuotakos rengėsi tik tam tikrų spalvų drabužiais, kitose – tik vestuvių iškilmėms skirta apranga. Lietuvių, dažniausiai ir kitų tautų, vestuvių papročiuose išeiginė prijuostė buvo nuotakos, marčios viena svarbesnių drabužių sudėtinių dalių – socialinio statuso ženklas. Kai kuriuose vestuvių papročiuose, tikėjimuose ir liaudies magijoje prijuostės semantika glaudžiai sietina su gyvybingumo, vaisingumo simbolika. Taip pat įdomios lietuvių ir jų kaimynų tradicinės kaimo bendruomenės vestuvių apeigos, kai ritualinius veiksmus su pagrindiniais simboliais, konkrečiu atveju – prijuoste, atlikdavo ne tik nuotaka, bet ir abiejų jaunųjų giminės. Pasitaikydavo, kad, stringant gyvenimo ritmui, pavyzdžiui, neįvykus vestuvėms ar nespėjus laiku ištekėti, prijuostė kalendorinių švenčių (Užgavėnių) apeigose tampa prasmingu atributu, išreiškiančiu vaisingumo siekiamybę.

2.3. Prijuostė gimtuvių papročiuose. Trečiajame skyriuje atskleidžiamos prijuostės funkcijos gimtuvių papročiuose. Tradicinėje lietuvių pasaulėžiūroje

tikima, jog kūdikis perima daugelį motinos savybių, o nuo jos elgesio priklauso jo sveikata ir likimas. Gimtuvių papročiuose ypač svarbus nėščiosios elgesys šeimoje ir bendruomenėje, todėl prijuostės dėvėsena nėštumo metu taip pat yra ypatinga. Saistoma tikėjimų bei draudimų, susijusių su prijuoste, belaukiančioji siekė apsaugoti kūdikį ir lemti jo būsimas savybes. Toks moters elgesys dažnai rėmėsi veiksmo panašumo magija (imitacine): esą bet koks poelgis tam tikru momentu gali nulemti vaiko ateitį, sveikatą ir likimą. Senojoje lietuvių pasaulėžiūroje galima aptikti gana netikėtų paralelių su gimdymo palengvinimo magija, kai viskas tarsi atrišama, atlaisvinama tam, kad atsirastų gyvybė, kad susikurtų naujas pasaulis. Padavimuose apie mūsų kraštovaizdžio susidarymą – kalnų, akmenų atsiradimą – labai svarbus vaidmuo tenka prijuostei ir jos raiščiams.

2.4. Prijuostė laidotuvių apeigose. Ketvirtajame skyriuje aprašomos XIX a. pabaigos–XX a. pradžios mirusių moterų ir netekėjusių merginų įkapės, lyginama su baltarusių laidotuvių papročiais. Lietuvoje paprastai jaunesnio amžiaus mirusiosios būdavo rengiamos šviesesniais, dažniausiai nuotakos drabužiais su rūtų vainiku, lyg jungtuvėms. Vyresnio amžiaus moterys šarvojamos tamsesniais drabužiais, prijuosiamos šventadiene prijuoste.

2.5. Prijuostėlė liaudiškojo pamaldumo praktikoje. Penktajame skyriuje aptariama ritualinė prijuostėlės naudosena liaudiškojo pamaldumo praktikoje, jos rišimo prie memorialinių paminklų (kryžių) reikšmė ir votyvinė prasmė. Lyginant lietuvių prijuostėlių pavyzdžius su XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės baltarusių apeiginių prijuostėlių rinkiniais, buvo nustatyti jų meninės formos raidos ir dekoro ypatumai. Sudaryti svarbiausių lietuvių ir baltarusių prijuostėlių rinkinių Lietuvos bei kitų šalių muziejuose katalogai (žr. VII–XI priedus).

III. Šventadienė prijuostė – eksponatas ir kolekcionavimo objektas. Trečioji disertacijos dalis, kurią sudaro keturi skyriai, skirta atskleisti šventadienių prijuosčių funkcionavimo visuomenėje aspektų kaitą XIX a. pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje. Siekiama aptarti lietuvių prijuosčių rinkinių

formavimosi tendencijas, muziejinių lietuvių rinkinių sudarymo aplinkybes, jų sklaidą parodose Lietuvoje ir kitose šalyse. Šioje dalyje nagrinėjami dar netyrinėti lietuviškų prijuosčių rinkiniai užsienio muziejuose (Lenkijoje, Prancūzijoje). Ieškoma priežasčių, kurios lėmė tyrinėjamo objekto populiarumą ir pavertė šventadienę prijuostę tam tikru liaudiškumo etalonu ir reprezentantu. Bandoma nustatyti, kas sąlygojo šventadienių prijuosčių prilyginimą profesionaliosios taikomosios dailės kūriniams. Siekiama atkreipti dėmesį į specifinį, būdingą tik nedidelei Lietuvos teritorijai, suvalkietiškų kaišytinių prijuosčių ornamentą, kurio lelijos motyvo panaudojimas pasireiškė kitose liaudies meno srityse ir profesionaliojoje dailėje.

3.1. Prijuosčių rinkinių sudarymo aplinkybės XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje Lietuvoje kilęs nacionalinis sąjūdis tautinės atspirties ieškojo liaudies meno tradicijose. Pasak anglų istoriko Erico Hobsbawmo, 1870–1914 metai Europoje – tai laikotarpis, kai žemyno valstybėse buvo masiškai kuriamos tradicijos. Nacionalizmo pakilimą ir tautinių valstybių kūrimąsi lydėjo „tradicijų atradimo“ reiškinys. Lietuvoje prie „tradicijų atradimo“ ir tautinės dailės plėtojimo prisidėjo nacionalinio sąjūdžio dalyviai ir menininkai: Jonas Basanavičius, Antanas Jaroševičius, Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, Tadas Daugirdas ir kiti. Vienu iš lietuviškos „atrastos tradicijos“ pavyzdžių galima laikyti tautiškąjį stilių. Lietuvių tautinio atgimimo veikėjai pradėjo intensyviau rinkti sodietiškus dirbinius, pasirodė pirmieji tautodailės klausimams skirti straipsniai ir leidiniai. Tai labai skatino etnografinių eksponatų rinkimą ir sisteminimą, propagavimą, muziejinių kolekcijų formavimą. XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pradžioje Lietuvos, Rusijos, Baltarusijos, Lenkijos ir kitų šalių miestuose rengiamose Žemės ūkio, vėliau ir meno parodose, ypatingo pripažinimo sulaukė ir lietuvių moterų tekstilės dirbiniai. XIX a. antrojoje pusėje atkreiptas dėmesys į lietuviškų audinių kokybę ir grožį, o į užsienio parodas siunčiami būdingiausi liaudies audinių ir kostiumų pavyzdžiai. Vertėtų pabrėžti, kad etnografinių dirbinių kolekcionavimu ir jų tyrinėjimu mūsų šviesuomenė susidomėjo gana vėlai – XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje. Tuo metu, kaimuose baigiant nykti tradiciniams liaudies drabužiams, jau retai kada pavykdavo įsigyti

pilną aprangos komplektą. Tiesa, kai kurios drabužių dalys – prijuostės, juostos, skaros – kaimuose dar buvo gaminamos ir dėvimos ilgesnį laiką, todėl jų pavyko surinkti didesnį kiekį, lėmusį eksponatų pasiskirstymą muziejų rinkiniuose. Lietuvių šventadienių prijuosčių komplektavimo ir jų rinkinių užsienio muziejuose sudarymo XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pradžioje istorija plačiau apžvelgiama dviejuose poskyriuose.

3.1.1. Lietuvių prijuosčių komplektavimas Pirmajai Rusijos imperijos tautų etnografijos parodai (1867). Daug anksčiau negu patys lietuviai tradicinius liaudies drabužius rinkti ir tyrinėti pradėjo žymūs vokiečių mokslininkai (istorikai, etnografai), Mažosios Lietuvos kultūros tyrinėtojai, Rusijos geografų draugijos (**Русское географическое общество**, įkurta 1845 m.) nariai, lenkų, ukrainiečių kolekcininkai bei užsienio šalių liaudies meno mėgėjai. Užsienio šalių muziejų fonduose lietuviški etnografiniai rinkiniai buvo komplektuojami iš eksponatų, įsigytų iš privačių kolekcininkų, dovanotojų ir aukotojų. Vienas iš didžiausių užsienio šalyse esančių lietuvių liaudies drabužių rinkinių saugomas Sankt Peterburge, Rusijos etnografijos muziejaus Šiaurės vakarų ir Baltijos šalių skyriuje. Šio rinkinio pradžia siejama su 1867 m. Maskvos manieže surengta Pirmąja Rusijos imperijos tautų etnografijos paroda, kurioje įvyko pirmasis lietuvių etnografijos pristatymas kitoms tautoms. Parodai eksponatus surinkti talkino daugelis įžymių mokslininkų, politikos bei visuomenės veikėjų, dvarininkų, kolekcininkų ir tradicinės liaudies kultūros žinovų. Kitas svarbus lietuviško rinkinio komplektavimo tarpsnis susijęs su 1909–1912 m. vykusiomis lietuviškų eksponatų rinkimo ekspedicijomis, kurioms programą sudarė Rusų muziejaus Etnografijos skyrius. Rusijos etnografijos muziejuje saugoma prijuosčių kolekcija iš Lietuvos (59 prijuostės), kuri datuojama XIX a. viduriu–1980 metais. Pažymėtina, kad net 10 tradicinių prijuosčių į rinkinį pateko kaip sudedamoji sukomplektuoto kostiumo dalis. REM saugomi lietuvių šventadienių prijuosčių rinkinio eksponatai pasižymi detaliais aprašais, paaiškinimais (pavyzdžiui, tarmiški daiktų ir jų technikų pavadinimai), anotacijomis, juos lydi ikonografinė medžiaga.

3.1.2. Lietuvių prijuosčių rinkinys Krokuvos Seweryno Udzielos etnografijos muziejuje, Lenkijoje. XIX a. pabaigoje Rytų ir Vidurio Europoje pažintis su liaudies kūryba vyko per etnografines ekspedicijas – fiksuojant, renkant ir tyrinėjant tautodailę ne tik savo, bet ir gretimose bei tolimose šalyse. Didžioji Krokuvos etnografijos muziejaus (toliau – MEK) lietuviškos etnografijos eksponatų dalis buvo sukaupta iki Pirmojo pasaulinio karo. Svarbus dailininko Władysławo Przybytniowskio nuveiktas švietėjiškas darbas – subūręs grupę bendraminčių Kaune, jis prisidėjo prie šventadienių prijuosčių komplektavimo ir jų sklaidos užsienio muziejuose. MEK muziejuje pavienių asmenų ir draugijų pastangomis sukauptas vertingas lietuviškų prijuosčių rinkinys. Aptariamame MEK lietuviškų prijuosčių rinkinyje yra dešimt eksponatų (žr. II priedą, kuriame pateikti šių prijuosčių kataloginiai duomenys ir fotografijos). MEK lietuviškų prijuosčių rinkinio vertę sudaro reti ir autentiški eksponatai, jų meninės savybės ir fizinė būklė. Šio rinkinio analizė leidžia geriau pažinti XIX a.–XX a. pradžios Lietuvos etnografinių regionų (Žemaitijos, Dzūkijos, Aukštaitijos ir Suvalkijos) prijuosčių meninę raišką, socialinius ir kultūrinius jų funkcionavimo visuomenėje aspektus tiek Lietuvos, tiek kaimyninių šalių kontekste.

3.2. Lietuvių prijuostės parodose XX a. pradžioje. Antrajame skyriuje, kurį sudaro du poskyriai, aptariama lietuvių šventadienių prijuosčių ir jų rinkinių sklaida XX a. pradžioje. Lietuvoje iki Pirmojo pasaulinio karo tradicinių kaimo meistrų dirbinių rinkimu ir parodų organizavimu daugiausia rūpinosi visuomeninės organizacijos – Lietuvių mokslo draugija ir Lietuvių dailės draugija. Ekspozicijų autoriai lietuvių liaudies meno skyrius stengėsi įrengti kuo tautiškiau. Jų nuomone, tautinį stilių sudarė tokie tekstilės dirbiniai kaip tautinės juostos, kilimai, prijuostės bei stilizuoti lelijų (tulpių) ir rūtų raštai. Šventadienės prijuostės parodose buvo eksponuojamos dvejopai: kaip sudėtinė tradicinio kostiumo dalis (prijuosiama ant manekeno) arba kaip savarankiškas dekoratyvus objektas, kuriuo dengė ir puošė sienas, kolonas, stalus ir pan.

3.2.1. Prijuosčių pristatymas 1900 m. pasaulinėje parodoje Paryžiuje. Šiame poskyryje plačiau kalbama apie šventadienių prijuosčių komplektavimo istoriją 1900 m. pasaulinei parodai Paryžiuje. Tyrimo metu bandyta identifikuoti lietuviškas prijuostes ir išsiaiškinti jų patekimo į Prancūzijos ir Lietuvos muziejus kelius. Trocadéro Etnografijos muziejuje, Rusijos imperijos paviljono Lietuvos skyriaus ekspozicijoje buvo įrengtas lietuviško namo interjeras su autentiškais kaimo buities reikmenimis. Jame buvo įamžinta piršlybų scena, sukomponuota iš šešių manekenų, aprengtų suvalkiečių drabužiais. Vitrinose buvo eksponuojami tradiciniai moterų kostiumai, vienas iš Mažosios Lietuvos, iš Ragainės, kitas – iš Suvalkų gubernijos. Lietuviškos etnografijos eksponatus, audinius ir drabužius iš Suvalkų gubernijos parodai rinko ir jų išsiuntimu daugiausia rūpinosi lietuvių tautinio atgimimo veikėjas, publicistas Juozas Lozoraitis iš Pilviškių. Jam padėjo Kazys Grinius, Antanas Naujokaitis, fotografas Viltrakis ir kiti. Labiausiai prancūzus sužavėjo savo puošyba išsiskyrusios prijuostės, kurios sulaukė ypatingo dėmesio (parodos organizacinis komitetas įvertino audėjos Ruškiūtės iš Sasnavos (Marijampolės aps.) pasirodymą ir ji pelnė premiją už prijuostes). Pasibaigus *1900 m. pasaulinei parodai Paryžiuje* Susivienijimas lietuvių Amerikoje (toliau – SLA, įsteigtas 1886 m.) lapkričio 5 d. Trocadéro Etnografijos muziejui padovanojo etnografinių nuotraukų ir daiktų kolekciją. Prie vertingų lietuviškų eksponatų, paliktų Trocadéro Etnografijos muziejuje, buvo priskirtos ir 6 manekenų figūros, aprengtos išeiginiais kaimo drabužiais (jų likimas tiksliai nėra žinomas ir dar laukia savo tyrinėtojų). Nustatyta, kad SLA dešimt prijuosčių perdavė Lietuvių mokslo draugijai (LMD), kurios dabar saugomos LNM muziejuje. Nauji duomenys leidžia patvirtinti lietuviškų prijuosčių kilmės, autorystės prielaidas ir taip praturtina rinkinio vertę (žr. I priedą, kuriame pateikti šių prijuosčių kataloginiai duomenys ir fotografijos).

3.2.2. Prijuostės pirmosiose lietuvių dailės parodose (1907–1914). 1907 m. sausio 9 d. Vilniuje Petro Vileišio namuose atidaryta pirmoji lietuvių dailės paroda, kurioje drauge su profesionaliuoju menu eksponuota ir tautodailė. Lietuvių dailės parodose įrengtame tautiškame skyriuje (nuo ketvirtosios parodos

vadinamame „Liaudies dailės skyriuje“ arba „Liaudies skyriuje“) gausiausią grupę sudarė kaimo tekstilė. Išryškėjo, kad ekspozicijose vyravo suvalkiečių prijuostės. Jų įspūdingo ornamento motyvo dekoratyvines savybes pripažino profesionalūs dailininkai, kurie panaudojo tulpių (lelijų) raštus XX a. pradžios knygų grafikoje ir plakatuose. Ypač mėgtas išilgadryžės prijuostės pagrindinis dekoro elementas – pora nusvirusių žemyn simetriškų lelijos (tulpių) žiedų, kuriuos jungia koteliai. Prie kotelių, apačioje, iš abiejų pusių dar įkomponuota kvepiančių žirnelių. Panašiu žiedų siluetu papuošti pirmųjų lietuvių dailės parodų plakatai (1910, 1914), atvirukai (1910), iliustruoti katalogų viršeliai (1910, 1914). Šių parodų dėka šventadienė prijuostė buvo išpopuliarinta kaip viena dekoratyviausių liaudies tekstilės pavyzdžių, pripažinta liaudiškumo etalonu.

3.3. Prijuostės privačiose kolekcijose. Trečiajame skyriuje aptariamos privačių rinkinių sudarymo aplinkybės. XX a. 3-iajame dešimtmetyje, liaudies meno rinkimui įgavus visuotinį pobūdį, Lietuvoje jau buvo sukauptos nemenkos prijuosčių privačios kolekcijos. Lietuvos etnografinių regionų prijuostės pasižymi didele menine verte, tačiau didžioji dalis kolekcininkų išskirtinai domėjosi suvalkiečių kaišytinėmis prijuostėmis, kurios akį traukė „žydėte žydinčiais“ „tulpiniais“ raštas. Prijuosčių kolekcijas turėjo Kazys Grinius, Antanas Žmuidzinavičius, Antanas Tamošaitis, Petras Rimša, Ignas Šlapelis, Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė ir kiti. Didžioji dalis visų privačių kolekcijų vėliau buvo nupirktos ar padovanotos muziejams. Kaip plačiai prijuostės buvo kolekcionuojamos, reikėtų atskiro tyrimo. Aišku tik, kad reiškinys buvo gajus. Gali būti, kad prijuosčių kolekcionavimo madą pasėjo K. Grinius, pradėjęs jas rinkti dar XIX a. gale.

3.3.1. Kazys Grinius ir Joana Griniuvienė – įtakingi prijuosčių rinkėjai. Šiame poskyryje apžvelgiama K. ir J. Grinių veikla, susijusi su suvalkiečių šventadienių prijuosčių rinkinio sudarymu, jo viešinimu parodose (*1900 m. pasaulinėje parodoje Paryžiuje*, *III Lietuvių dailės parodoje*, 1909 m., *Lietuviškų prijuosčių parodoje* Kaune, 1927 m.) ir pan. Pasibaigus *Lietuviškų prijuosčių parodai* Kaune, M. K. Čiurlionio galerija įsigijo K. ir J. Grinių

prijuosčių rinkinį (298 vienetus). K. ir J. Grinių surinktos prijuostės tapo M. K. Čiurlionio galerijos prijuosčių rinkinio branduoliu (prasideda pirmu inv. numeriu). Pateikiama naujų faktų, kad 1934 m. K. Grinius turėjo surinkęs dar 400 prijuosčių. Tai rodo, kad kolekcija buvo daug didesnė nei iki šiol manyta.

3.4. Lietuvių prijuostės parodose XX a. pirmojoje pusėje. Ketvirtajame skyriuje, kurį sudaro trys poskyriai, pristatomos XX a. 3–4-ojo dešimtmečių parodos, kurios buvo svarbios platesnei prijuosčių sklaidai, muziejinių rinkinių formavimui ir tarptautinei Lietuvos reprezentacijai.

3.4.1. Lietuviškų prijuosčių paroda Kaune (1927). Lietuvių dailės draugijos surengta *Lietuviškų prijuosčių paroda* (1927) laikytina viena reikšmingiausių prijuosčių parodų tarpukariu. Sulaukta didžiulio visuomenės susidomėjimo ir lankytojų antplūdžio – organizatorių surinktos pajamos už bilietus ir prijuosčių fotografijas atpirko visas su paroda susijusias išlaidas ir turėjo komercinį pasisekimą. Augantį visuomenės dėmesį *Lietuviškų prijuosčių parodai* paliudijo spauda, kurios puslapiuose prijuosčių išsaugojimo bei jų meniškumo klausimams teko vis daugiau dėmesio. Pirmą kartą surengtas gražiausios prijuostės konkursas, kurio paskelbimo dieną ponios ir panelės buvo kviečiamos ateiti apsirengusios tautiniais rūbais. Parodos metu surengtos net trys paskaitos, skirtos prijuosčių tyrinėjimams. Nauji duomenys apie *Lietuviškų prijuosčių parodą* leidžia patikslinti prijuosčių kaupimo istoriją, suteikia medžiagos ir argumentų prijuosčių sklaidos bei reprezentacinio vaidmens įsitvirtinimo tyrimams. Būtent Lietuviškų prijuosčių parodos sėkmė paskatino pristatyti prijuostes ir prisidėti prie tarptautinės Lietuvos reprezentacijos 1927 m. *Pirmojoje Šiaurės ir Rytų Europos kilimų parodoje* Paryžiuje.

3.4.2. Lietuvių prijuostės Pirmojoje Šiaurės ir Rytų Europos kilimų parodoje Paryžiuje (1927). Šiame poskyryje siekiama išsiaiškinti *Pirmojoje Šiaurės ir Rytų Europos kilimų parodoje* Paryžiuje, Dekoratyvinio meno muziejuje eksponuotų prijuosčių skaičių, identifikuoti audėjas ir eksponatus surinkusius bei atsiuntusius asmenis. Nauja informacija norėta papildyti

menotyrininkų publikacijose iki šiol fragmentiškai paliestą praėjusio amžiaus pirmosios pusės liaudies tekstilės dirbinių pristatymą užsienio parodose.

3.4.3. Lietuvių prijuostės Baltijos šalių liaudies meno parodoje Paryžiuje (1935). Lietuvių prijuosčių rinkinys MuCEM muziejuje Marselyje, Prancūzijoje. Šiame poskyryje bandoma nustatyti, kokios šventadienės prijuostės buvo demonstruotos 1935 m. *Baltijos šalių liaudies meno parodoje* Trocadéro Etnografijos muziejuje Paryžiuje ir aiškinamasi lietuviškų prijuosčių patekimo kelius į MuCEM muziejų Marselyje. Naujų ir reikšmingų duomenų pavyko surinkti BC MuNHN Trocadéro Etnografijos ir Žmogaus muziejaus archyvuose. Trocadéro Etnografijos muziejaus inventorinėje knygoje įrašyta, kad 1934 m. Kauno muziejus (M. K. Čiurlionio galerija?), tarpininkaujant Lietuvos pasiuntinybės Paryžiuje kultūros patarėjui Jurgiui Baltrušaičiui jaunesniajam, padovanojo lietuviškos etnografijos rinkinį. Trocadéro Etnografijos muziejui dovanotų eksponatų sąrašas rodo, kad buvo padovanoti 33 lietuviškos etnografijos dirbiniai. Nustatyta, kad jų tarpe yra dešimt lietuviškų prijuosčių, iš kurių devynias pagal ikonografinę medžiagą galima priskirti Suvalkijos etnografinei sričiai. Likusi prijuostė (DMH1934.135.21) turi plastinės formos ypatumų, būdingų tiek dzūkiškoms, tiek suvalkietiškoms prijuostėms. Didžioji dalis lietuviškos etnografijos rinkinio buvo eksponuota *Baltijos šalių liaudies meno parodoje* Paryžiuje (1935). 2005 m. liepos 8 d. Žmogaus muziejus Paryžiuje (*Musée de l'Homme*, įkurtas 1937 m., suformuotas Trocadéro Etnografijos muziejaus rinkinių pagrindu) deponavo Europos tautų etnografijos skyriaus kolekciją Europos ir Vidužemio jūros šalių civilizacijų muziejuje Marselyje (toliau – MuCEM). MuCEM muziejui perduota unikali lietuvių etnografijos kolekcija, kurios didžiąją dalį sudaro lietuvių ekspozicijos dirbiniai iš *1900 m. pasaulinės parodos Paryžiuje* ir *Baltijos šalių liaudies meno parodos*, vykusios 1935 m. Trocadéro Etnografijos muziejuje, bei lietuviški eksponatai, patekę privačių dovanotojų dėka. MuCEM saugomas itin vertingas XIX a.–XX a. pradžios lietuviškų prijuosčių rinkinys dar nėra tyrinėtas ir aprašytas. Iki šiol Lietuvoje nebuvo žinoma, kiek eksponatų yra MuCEM muziejaus prijuosčių rinkinyje. Turimais duomenimis, aptariamame MuCEM

muziejaus lietuviškų prijuosčių rinkinyje nėra eksponatų iš *1900 m. pasaulinės parodos Paryžiuje*. Nustatyta, kad aptariamą MuCEM lietuviškų prijuosčių rinkinį sudaro dešimt eksponatų, kuriuos 1934 m. Kauno muziejus (M. K. Čiurlionio galerija ?) padovanojo Trocadéro Etnografijos muziejui (žr. IV priedą, kuriame pateikti šių prijuosčių kataloginiai duomenys ir fotografijos).

IV. Šventadienių prijuosčių rinkiniai Lietuvos muziejuose. Šią disertacijos dalį sudaro du skyriai. Pirmajame skyriuje apžvelgiama dailininko Antano Tamošaičio XX a. 3–4-ajame dešimtmetyje surinkta unikali šventadienių prijuosčių privati kolekcija, kuri saugoma Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijoje „Židinys“ Vilniuje. Antrajame skyriuje pristatomas Lietuvos krašto – Alytaus kraštotyros muziejaus netyrinėtas prijuosčių ir prijuostėlių rinkinys, pasižymintis vertingais Dzūkijos etnografinį regioną atstovaujančiais eksponatais. Disertacijos prieduose pateikiami sudaryti šių muziejinių prijuosčių rinkinių katalogai.

4.1. Antano Tamošaičio prijuosčių rinkinys galerijoje „Židinys“. A. ir A. Tamošaičių galerijoje „Židinys“ saugoma unikali XVIII a. pabaigos–XX a. pradžios lietuvių liaudies drabužių ir jų dalių (skiaučių, audinių pavyzdžių) kolekcija. Ypač gausią rinkinio dalį sudaro tradicinės XIX a.–XX a. pradžios prijuostės (jų yra 161). Rinkinys pasižymi vertingais prijuosčių pavyzdžiais iš visų Lietuvos etnografijos regionų – Aukštaitijos, Žemaitijos, Dzūkijos, Suvalkijos ir Klaipėdos krašto. Iki šiol prijuosčių rinkinys nebuvo plačiau analizuotas. Pirmą kartą jos susistemintos, išnagrinėtos ir suinventorintos (parengtas jų katalogas). A. Tamošaičio šventadienių prijuosčių rinkinį galima laikyti svarbiu šaltiniu tyrinėjant atskirų regionų ir įvairių jų vietovių prijuostes, lyginant ir gretinant, sisteminant chronologiškai Lietuvos ir kitų šalių muziejinius prijuosčių eksponatus.

4.2. Alytaus kraštotyros muziejaus prijuosčių rinkinys. Peržiūrėjus skirtingų muziejų prijuosčių rinkinius, Alytaus kraštotyros muziejus (toliau – AKM) pasirinktas dėl siuvinėtų prijuosčių kolekcijos (A. Tamošaičio prijuosčių rinkinyje tokių pavyzdžių nėra). Tyrimo metu AKM fonduose aptiktos XX a. viduriu datuojamos apeiginės prijuostėlės, kuriomis buvo papuošti sakralūs objektai. AKM muziejaus tekstilės eksponatų grupė – prijuostės (*žiurstai,*

kvartukai) ir prijuostėlės – sudaro gana didelę rinkinio dalį (jų yra 41). AKM muziejaus rinkinio prijuostės datuojamos XIX a. pabaiga–XX a. pirmąja puse. Skyriuje apžvelgiama prijuosčių rinkinio sudarymo istorija, aptariamos prijuosčių meninės raiškos formos. AKM prijuosčių kolekcija, nors ir nebūdama gausi, leidžia geriau pažinti Dzūkijos regiono prijuosčių ypatumus ir jų funkcionavimo specifiką, gali pasitarnauti tradicinių liaudies drabužių rekonstravimo darbų praktikai. Atlikto tyrimo pagrindu parengtas katalogas. Šio katalogo eksponatai ir jų aprašai – vertinga lyginamoji medžiaga tyrinėjant prijuostes.

Tyrimo rezultatai apibendrinami **išvadose**. Disertacijoje pateikiamos **iliustracijos**, atskleidžiančios XIX a.–XX a. pradžios šventadienės prijuostės funkcionavimo tradicinėje Lietuvos kultūroje aspektus, taip pat prijuostės kaip sąlyginai savarankiško daugiaplanio kultūros objekto sklaidą XX a. pirmojoje pusėje. Disertacijos **prieduose** pateikiama tyrimo metu surinkta šaltinių ir ikonografinių atvaizdų medžiaga. Čia pristatomi pirmą kartą susisteminti prijuosčių pavyzdžiai ir sudaryti XIX a.–XX a. pirmosios pusės prijuosčių rinkinių katalogai – Lietuvos muziejuose (lietuvių prijuosčių rinkiniai žr. I, V, VI priedus; lietuvių prijuostėlių rinkiniai žr. VII, VIII priedus) ir kitų šalių muziejuose (lietuvių prijuosčių rinkiniai žr. II, IV priedus; baltarusių prijuostėlių rinkiniai žr. IX, X, XI priedus). Disertacijos III priede pateikiama lentelė „Prijuostės Lietuvių dailės parodose 1907–1914 metais“, kuri sudaryta remiantis I–VIII lietuvių dailės parodų katalogų bei Lietuvos literatūros ir meno archyve (LLMA) saugomų Lietuvių dailės draugijos (LDD) bylų duomenimis. Ši nauja informacija (liaudies meno eksponatų – prijuosčių – pateikėjų vardai ir pavardės, tikslus eksponatų skaičius, eksponatus įsigiję asmenys ar institucijos bei eksponatus atsiuntusių asmenų sąrašas) išryškina prijuosčių populiarinimo ir jų sklaidos tendencijas.

IŠVADOS

1. Šventadienė prijuostė – viena svarbiausių ir meniškiausių XIX a.–XX a. pradžios tradicinio lietuvių liaudies kostiumo dalių, traukianti akį savo raštų ir spalvų įvairove. Didžiausia kostiumo puošmena formavo viso apdaro pobūdį – šviesų, ryškų, įmantrų arba santūrų charakterį, lėmė kostiumo meninės išraiškos užbaigtumą ir suteikė jam didesnės estetinės vertės. Nuodugnesnis Lietuvos etnografinių regionų (Aukštaitijos, Dzūkijos, Suvalkijos, Žemaitijos, Klaipėdos krašto) tyrimas parodė, kad skiriamoji kiekvieno regiono ypatybė – ornamentas, jo proporcijos, kompozicija, ornamento ir fono santykis, ritmo tankis prijuostėje. Ornamento komponavimo skirtumų galima įžiūrėti ir tarp atskirų regiono vietovių šventadienių prijuosčių dekoro. Suvalkijoje skyrėsi kapsių ir zanavykių, Dzūkijoje – šiaurinių ir Užnemunės dzūkių, Žemaitijoje – šiaurinių ir pietinių žemaičių prijuostės. Nagrinėjant prijuosčių puošybą platesniame kontekste, išryškėjo, kad net ir savitumu išsiskiriantys ornamentų motyvai dažnai būna paplitę gretimose vietovėse, regionuose ar kraštuose.

2. XIX a. Lietuvoje šventadienę prijuostę dėvėjo visos moterys kaip privalomą kostiumo dalį. Anuomet prijuostė būdavo gana plati, dažniausiai stačiakampė, suraukta ties liemeniu. Prijuostės atlikimo kokybė, spalviniai deriniai, raštų parinkimas bylojo apie savininkės kruopštumą, meninį skonį, socialinę padėtį. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje šventadienes prijuostes imta dėvėti vis rečiau, tačiau visą gyvenimą itin saugomos prijuostės iš kartos į kartą būdavo perduodamos kaip relikvinis drabužis. Dzūkijoje šventadienės prijuostės išliko žymiai ilgiau, nei kituose etnografiniuose regionuose. Marcinkonių, Varėnos apylinkėse baltos medvilninės, mezginiais ir siuvinėjimais puoštos šventadienės prijuostės vyresnių moterų ryšėtos išeigai į bažnyčią maždaug iki XX a. 4-ojo dešimtmečio. Tradicinės prijuostės kaip išskirtinio atributo tyrimas atskleidė, kad XIX a.–XX a. pradžioje ji buvo glaudžiai sietina su reikšmingiausiais šeimos ir bendruomenės gyvenimo įvykiais, kalendorinių švenčių apeigomis. Nustatyta, kad kaimo kultūroje šventadienė prijuostė pasižymi įvairių funkcijų ir semantikos

spektru (sietina su papročių ir etikos reikalavimais, socialinio statuso kaita, vaisingumo, moters gyvybės apsaugos idėjomis ir kt.).

3. Puošniausių ir sudėtingiausių – kaišytiniu būdu austų prijuosčių technika XVIII a. pab.–XIX a. buvo naudojama Suvalkijoje ir jai artimose Dzūkijos vietovėse. XIX a. vidurio ir antrosios pusės suvalkiečių prijuostės išsiskiria specifiniu raštu, nepasitaikančiu gretimuose Lietuvos etnografiniuose regionuose. Kaišytinės prijuostės pasižymi sodriomis, asimetriškai tarpusavyje derintomis spalvomis. Joms būdingi saviti stilizuotų lelijų ornamentai, įkomponuoti išilginėmis, skersinėmis eilėmis ar išmėtyti po visą prijuostės dugną (foną). Apibendrinus galimas lietuvių tekstilei nebūdingos technikos ir dekoro plėtros priežastis galima daryti prielaidą, kad šių Lietuvos regionų prijuosčių ornamentų motyvai ir audimo būdai galėjo būti kultūrinės migracijos padarinys. Skirtingai nuo vyraujančios nuomonės apie bažnytinės arba dvarų tekstilės įtaką suvalkiečių ir dzūkių prijuosčių dekorui, tikėtina, kad jis galėjo būti inspiruotas tiurkų tautos (totorių), įtakojusios ir XIX a. slavų žemėse gyvenančių finougrų (pietų udmurtų, rytų marių) tekstilės puošybos tradiciją. Hipotezė ateityje reikalautų nuodugnesnio tyrimo, tačiau nustatytos neabejotinos lietuviškų kaišytinių prijuosčių raštų analogijos su finougrų ir tiurkų tautų tekstile leistų daryti prielaidas apie galimus kultūrinę patirtį keičiančius etninės sklaidos, kultūrinės migracijos ir ekonominių mainų procesus, kurie įtakoja audimo būdų ir ornamentų perimamumą.

4. XIX a.–XX a. pradžioje lietuvių prijuosčių ornamentai dažniausiai išgaunami įvairiomis audimo technikomis. Šventadienių prijuosčių, margintų spaudais ir trafaretais bei siuvinėtų augaliniais raštais, pavyzdžių analizė rodo, kad tokie dekoravimo būdai žymiai retesni. Net ir pripažįstant, jog netipiškų lietuvių prijuosčių puošybai darė įtaką ne tik ilgaamžės liaudies tradicijos (stiliaus ypatumai, artimi liaudies raižiniams, polichrominei baldų tapybai), bet ir miesto kultūra, keliaujantys amatininkai, tautinių bendruomenių tekstilės puošybos būdai, platinami siuvinėjimo raštų ir motyvų pavyzdžiai, pasiekdavę Lietuvą iš Vokietijos, Lenkijos ar Rusijos, liturginių rūbų ir bažnytinių vėliavų siuvinėjimo

dirbtuvių šviečiamoji veikla ir pan., jas galima laikyti savitomis liaudies meistrų kūrybinėmis aspiracijomis, atspindinčiomis to laikotarpio vyraujančius meninius skonius ir madas.

5. Prijuostėlė – simbolinis šventadienės prijuostės pavidalo miniatiūrinis dirbinys, kuriam suteikiama votyvinė funkcija. Išanalizavus XIX a.–XX a. vidurio prijuostėlių reikšmę liaudiškojo pamaldumo praktikoje, išryškėjo, kad paprotys jas rišti prie medinių memorialinių paminklų (kryžių) yra išskirtinai Lietuvos pietryčių etnografiniam regionui būdingas bruožas, retais atvejais egzistavęs Aukštaitijoje ir Žemaitijoje, išlikęs iki šių dienų pietryčių Dzūkijoje ir dabartinės Baltarusijos teritorijoje. Atsižvelgus į Lietuvos muziejuose (ČDM, AKM) saugomų prijuostėlių meninės formos raidą ir dekoro ypatumus, lyginant jas su to paties laikotarpio baltarusių prijuostėlių rinkiniais, nustatyta, kad prijuostėlių medžiaga, technika, apdailos detalės priklausė nuo regiono šventadienių prijuosčių puošybos savitumų. Prijuostėlės ant kryžių – tai materialus ženklas, atspindintis ir liudijantis kaimo bendruomenės simbolinio mąstymo, atminties kultūros ir komunikavimo požymius. Taip gyvybingu papročiu išsaugojamos žinios, kurios padeda geriau atskleisti tautinį tapatumą bei savitumą. Akivaizdu, kad be lokalių prasmių prijuostėlėje glūdi ir archetipinių pradų, būdingų ir kitoms tautoms.

6. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje sociokultūriniai veiksniai įtakojo šventadienių prijuosčių funkcionavimo visuomenėje aspektų kaitą. Pastebima dėl besikeičiančios drabužių mados vis rečiau dėvimos prijuostės, kaip sąlyginai savarankiško daugiaplanio kultūros objekto, sklaida: pereinama nuo dėvėjimui skirtos šventadienio liaudies kostiumo dalies link potencialaus etninių tradicijų ir tautiškumo simbolio. Tai sietina su bendromis XIX a. pabaigos–XX a. pradžios Lietuvos nacionalinio sąjūdžio tendencijomis, tautinės atspirties ieškojimu liaudies meno tradicijose, draugijų (LMD, LDD) ir pavienių kultūros veikėjų švietėjiška veikla, etnografinių dirbinių tyrinėjimo ir rinkimo skatinimo programomis bei Lietuvos, Rusijos, Baltarusijos, Lenkijos ir kitų šalių miestuose

rengiamomis Žemės ūkio, amatų, etnografinėmis parodomis, vėliau ir meno parodomis.

7. *1900 m. pasaulinė paroda Paryžiuje* sudarė palankias sąlygas įvertinti XIX a. II pusės šventadienių prijuosčių meninę vertę, paspartino muziejinių lietuvių prijuosčių rinkinių sudarymo aplinkybes Lietuvoje ir užsienyje. Tyrimo metu identifikuotos Trocadéro Etnografijos muziejuje, Rusijos imperijos paviljono Lietuvos skyriuje, eksponuotos konkrečios šventadienės prijuostės iš Aukštaitijos, Suvalkijos ir Mažosios Lietuvos, leidžia susidaryti detalesnį šios kolekcijos vaizdą, patikslinti tolesnį eksponatų likimą, nustatyti prijuostes, kurių dešimt po parodos buvo perduotos Lietuvių mokslo draugijai (LMD) ir dabar saugomos LNM muziejuje (parengtas jų katalogas).

8. Vienu svarbiausiu šventadienių prijuosčių įsitvirtinimo parodiniame gyvenime veiksnių tapo pirmosios Lietuvių dailės parodos (1907–1914), kuriose buvo įrengti liaudies meno skyriai. Pozityvų vaidmenį suvaidino periodikoje skelbtos parodų apžvalgos, per kurias sklido diskusijos liaudies tekstilės ornamentikos ir tautiškumo klausimais. Analizuojant pirmųjų lietuvių dailės parodų eksponatus, išryškėjo įspūdingų ir spalvingų suvalkiečių prijuosčių skaičiaus parodose didėjimo tendencijos. Kita vertus, šios parodos populiarino ne tik patį objektą, kaip vieną dekoratyviausių liaudies tekstilės pavyzdžių, bet šventadienę prijuostę pavertė tam tikru liaudiškumo etalonu ir reprezentantu. XX a. pradžioje kaišytinių prijuosčių lelijos motyvo panaudojimas pasireiškė kitose liaudies meno srityse ir profesionaliojoje dailėje, platesnė lelijos (tulpės) motyvo kultūrinė raiška pastebima XX a. 3–4 dešimtmetyje.

9. XX a. 3-iajame dešimtmetyje, liaudies meno rinkimui įgavus visuotinį pobūdį, Lietuvoje jau buvo sukaupta ne viena gausi ir vertinga privati šventadienių prijuosčių kolekcija. Prijuosčių populiarinimo ir jų rinkinių sudarymo pradininkais, ryškiausiais kolekcininkais laikytini Kazys ir Joana Griniai. XX a. pirmaisiais dešimtmečiais išskirtinio dėmesio sulaukė suvalkiečių kaišytinės prijuostės, atitikusios laikotarpio estetinius idealus. Tai sąlygojo netolygų įvairių

regionų šventadienių prijuosčių rinkimą, jų įsigijimą bei pasiskirstymą Lietuvos ir užsienio muziejų rinkiniuose.

10. 1927 m. Kaune surengtą *Lietuviškų prijuosčių parodą* galima vertinti kaip vieną reikšmingiausių prijuosčių parodų tarpukariu, padėjusią ugdyti naują žiūrovą, nusimanantį dailiųjų amatų ir taikomosios dailės (pagrįstos tradicinių dirbinių pavyzdžių stilizavimu) aktualijose, ir tai, savo ruožtu, kėlė kultūrinio išprusimo lygį. Galima daryti išvadą, kad ši paroda pastūmėjo kolekcininkų prijuosčių rinkinių, kaip tautinės kultūros vertybių, patekimą į M. K. Čiurlionio galeriją. Būtent *Lietuviškų prijuosčių parodos* sėkmė davė akstiną Lietuvai pristatyti prijuostes 1927 m. I Šiaurės ir Rytų Europos kilimų parodoje Paryžiuje, Dekoratyvinio meno muziejuje, prisidėjo prie tarptautinės Lietuvos reprezentacijos 1931 m. Lietuvių liaudies meno parodose Švedijoje, Danijoje, Norvegijoje, 1935 m. Baltijos šalių – Estijos, Latvijos ir Lietuvos – liaudies meno parodoje Paryžiuje, Trocadéro Etnografijos muziejuje.

11. Svarbiausių Lietuvos ir užsienio muziejų šventadieninių prijuosčių rinkinių autentiški pavyzdžiai datuojami XVIII a. pabaiga–XX a. pradžia. Remiantis užsienio šalių muziejuose (REM, MEK, MuCEM) saugomų lietuviškų prijuosčių rinkinių analize, sukauptus eksponatus galime vertinti kaip retus ir senus autentiškų liaudies drabužių kontekste. Pastebima tendencija, jog iki Pirmojo pasaulinio karo į užsienio muziejų (REM, MEK) kolekcijas patekusios XIX a. vid.–XX a. pr. šventadienės prijuostės apima įvairius Lietuvos etnografinius regionus, be to, dalis jų įsigyta kaip sudedamasis sukomplektuoto kostiumo elementas. Nustatyta, kad MuCEM muziejuje deponuotą lietuviškų prijuosčių kolekciją, atspindinčią vieno etnografinio regiono – Suvalkijos – kaišytinių prijuosčių savitumus, 1934 m. Trocadéro Etnografijos muziejui padovanojo Kauno muziejus (M. K. Čiurlionio galerija?). Tokią eksponatų atranką galėjo sąlygoti XX a. 4-ojo dešimtmečio tautinio stiliaus samprata. Identifikuotos MEK ir MuCEM muziejuose saugomos konkrečios lietuviškos prijuostės įgalina atskleisti kolekcijų sudarymo istoriją, leidžia įvertinti atskiros kostiumo dalies – prijuostės – meninės raiškos formas, atlikimo technikų ir medžiagų ypatumus,

kurių visumą kaip svarbų šaltinį galima pritaikyti istorinės šventadienės valstiečių aprangos rekonstravimo darbams (parengti jų katalogai).

12. Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijoje „Židinys“ saugomas unikalus XIX a.–XX a. pradžios šventadienių prijuosčių rinkinys pasižymi vertingais eksponatais iš visų Lietuvos etnografinių regionų. Tai leidžia nuodugniai ištirti atskirų regionų ir įvairių jų vietovių prijuostes vienoje kolekcijoje, išryškinti kiekvieno regiono būdingiausias savybes. Neabejotinai A. ir A. Tamošaičių galerijos „Židinys“ šventadienių prijuosčių rinkinys, greta didžiausias kolekcijas sukaupusių Lietuvos muziejų (LNM, LDM, ČDM ir kt.), laikytinas vienu pagrindinių šaltinių tyrinėjant, lyginant ir gretinant, sisteminant chronologiškai Lietuvos ir užsienio šalių (MEK, MuCEM) muziejinius prijuosčių eksponatus (parengtas rinkinio katalogas). Vertinant mažesnius, bet labai svarbius Lietuvos krašto muziejų rinkinius, galima daryti išvadą, kad savo eksponatais (dzūkių siuvinėtomis prijuostėmis ir apeiginėmis prijuostėlėmis, kuriomis buvo papuošti sakralūs objektai) išsiskiria Alytaus kraštotyros muziejaus rinkinys (parengtas ir išleistas jo katalogas). Išnagrinėti lietuviškų prijuosčių rinkiniai ir sudaryti jų katalogai gali pasitarnauti kaip svarbi medžiaga lyginamosioms lietuvių liaudies meno studijoms ir tautinio kostiumo studijoms bei kostiumo kūrimo praktikai, tolimesniems Lietuvos kultūros tyrinėjimams, atskleidžiant prijuostės funkcionavimo visuomenėje aspektus, visuomenės estetinį skonį, Lietuvos ir kaimyninių šalių kultūrinius ryšius.

MOKSLINIŲ DARBŲ SĄRAŠAS / LIST OF RESEARCH WORKS

Mokslinės publikacijos disertacijos tema / Scientific publications on the topic of the dissertation

1. Lebednykaitė Miglė, „Lietuviškų prijuosčių rinkinys Europos ir Vidužemio jūros šalių civilizacijų muziejuje Marselyje (MuCEM)“, [Collection of Lithuanian Aprons at the Museum of European and Mediterranean Civilisations in Marseilles (MuCEM)], in: *Liaudies kultūra*, Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2013, Nr. 2 (149), p. 26–47. - ISSN 0236–0551.
2. Lebednykaitė Miglė, „Lietuviškų prijuosčių rinkinys Krokuvos Seweryno Udzielos etnografijos muziejuje“ [Collection of Lithuanian Aprons at the Seweryn Udziela Ethnographic Museum in Krakow], in: *Liaudies kultūra*, Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2013, Nr. 1 (148), p. 45–57. - ISSN 0236–0551.
3. Lebednykaitė Miglė, „Prijuostės polisemiškumas tradicinėje kaimo bendruomenės pasaulėžiūroje“ [Polysemy of the Apron in the Worldview of the Traditional Rural Community], in: *Tautosakos darbai*, t. XLII, Vilnius, 2011, p. 115–130. - ISSN 1392-2831.

Kitos publikacijos disertacijos tema / Other publications on the topic of the dissertation

4. Lebednykaitė Miglė, „Lietuvių šventadienių prijuosčių ypatybės, savitumai: tradicijų tąsa ir dabartis“ [The Peculiarities and Distinctive Features of Lithuanian Festive Aprons: Continuation of Traditions and the Present], in: *Tautodailės metraštis*, Vilnius: Tautodailininkų sąjungos fondas, 2012, Nr. 23, p. 67–90. - ISSN 1392-8198.
5. Лебедникайте Мигле, «Использование передника в обрядах жизненного цикла в традиционной деревенской общине и практике религиозного культа» [The Use of Aprons in Life-Cycle Rituals in a Traditional Rural Community and Religious Cults], in: *Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў*: Матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, 10–11 лістапада 2011 г., г. Мінск, гл. рэд. Лакотка Аляксандр Іванавіч, Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя Кандрата Крапівы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск: Права і эканоміка, 2011, p. 27–31. - ISBN 978-985-552-008-6.
6. Лебедникайте Мигле, «Литовские праздничные передники (конец XIX – первая половина XX вв.)», [Lithuanian Festive Aprons (late 19th – mid-20th c.c.], in: *Мода и дизайн: исторический опыт – новые технологии*: Материалы XIV Междунардной научной конференции, отв. ред. Калашникова Наталья Моисеевна, Санкт-Петербург: СПГУТД, 2011, p. 197–203. - ББК 37.24-2. - УДК 687.1.016. - Мо 74.

Katalogas / Catalogue

7. [Lebednykaitė Miglė], *Raštai margi, prijuostėn sudėti: Alytaus kraštotyros muziejaus prijuosčių rinkinys*: Katalogas, sudarytoja ir teksto aut. Miglė Lebednykaitė, Alytus: Alytaus kraštotyros muziejus, Vilnius: Spauda, 2012, [117 p.: iliustr.]. - ISBN 978-609-95471-0-7 / *Motley patterns in the apron: the collection of the Alytus Museum of Regional Studies*: Catalogue. Compiler and author of the texts Miglė Lebednykaitė, Alytus: Alytus Museum of Regional Studies, Vilnius: Spauda, 2012, [117 p: illustrated].

Pranešimai konferencijose / Conference reports

1. Pranešimas „Prijuostės panaudojimas tradicinės kaimo bendruomenės gyvenimo ciklo apeigose ir religinėje kulto praktikoje“ [*Использование передника в обрядах жизненного цикла традиционной деревенской общине и в практике религиозного культа*] tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje *«Традиции и современное состояние культуры и искусств»*. Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos K. Krapivos meno, etnografijos ir folkloro institutas, Minskas, Baltarusija, 2011 m. lapkričio 10–11 d. / Report “The Use of Aprons in Life-Cycle Rituals in a Traditional Rural Community and Religious Cults” presented at the International Scientific and Practical Conference *«Традиции и современное состояние культуры и искусств»*. K. Krapiva Institute of Study of Arts, Ethnography and Folklore of the National Academy of Sciences of Belorussia, Minsk, Belorussia, 10-11 November 2011.
2. Pranešimas „Lietuvių išeiginių prijuosčių rinkinių formavimas ir jų propagavimas XIX a. pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje“ [*Формирование собраний литовских праздничных передников и их пропагандирование в конце XIX – в первой половине XX в. в.*] XIV tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje *«Мода и дизайн: исторический опыт – новые технологии»*. Sankt Peterburgo valstybinis technologijos ir dizaino universitetas, Rusija, 2011 m. birželio 26–30 d. / Report “Formation and Promotion of Lithuanian Festive Apron Collections in the Late 19th – Mid-20th Centuries” given at the XIV International Scientific and Practical Conference *«Мода и дизайн: исторический опыт – новые технологии»*. St. Petersburg State University of Technology and Design, Russia, 26-30 June 2011.
3. Pranešimas „Išeiginių prijuosčių vaidmuo bendruomenių apeigose ir tikėjimuose“ XVIII folkloro konferencijoje „Folkloras ir folkloristika šiandien: įžvalgos ir metodologijos (Leonardo Saukos 80-mečiui)“. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius, 2010 m. spalio 21–22 d. / Report “The Role of Festive Aprons in Community Rituals and Religions” presented at the XVIII folklore conference “Folklore and Floristic Today: Insights and Methodologies (to commemorate the 80th anniversary of Leonardas Sauka)”. Lithuanian Institute of Literature and Folklore, Vilnius, 21-22 October 2010.
4. Proginis skaitymas-pranešimas „Anastazijos ir Antano Tamošaičių prijuosčių rinkinys“ Anastazijos Tamošaitienės 100 metų sukakties minėjime. Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerija „Židinys“, Vilnius, 2010 m. spalio 5 d. / Special

reading-report “The apron collection of the Tamošaičiai, Antanas and Anastazija” in commemoration of the 100th anniversary of Anastazija Tamošaitienė. Anastazija and Antanas Tamošaitis Gallery Židinys, Vilnius, 5 October 2010.

Mokslinės stažuotės / Research traineeships

1. Valstybinė stipendija mokslinei stažuotei į Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Kondrato Krapivos meno, etnografijos ir folkloro institutą (*ГНУ «Институт искусствоведения, этнографии и фольклора им. К. Крапивы НАН Беларуси»*) Minske (Baltarusija, 2011 03 01–2011 04 30) / State scholarship granted for a research traineeship at the Kondrat Krapiva Institute of Study of Arts, Ethnography and Folklore of the National Academy of Sciences of Belarus in Minsk (Belorussia, 1 March – 30 April 2011).
2. Valstybinė stipendija mokslinei stažuotei į Lenkijos mokslų akademijos Archeologijos ir etnologijos institutą (*Instytut Archeologii i Etnologii PAN*) Krokuvoje (Lenkija, 2010 03 01–2010 04 30) / State scholarship granted for a research traineeship at the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences in Krakow (Poland, 1 March – 30 April 2010).
3. Lietuvos mokslų tarybos parama akademinei išvykai atlikti mokslinius tyrimus užsienio mokslų ir studijų institucijose: Europos ir Vidužemio jūros šalių civilizacijų muziejaus (*Musée des Civilisations de l’Europe et de la Méditerranée* – MuCEM) padalinyje Paryžiuje ir Nacionaliniame gamtos istorijos muziejuje Paryžiuje (*Muséum national d’Histoire naturelle de Paris*) (Prancūzija, 2012 05 07–2012 05 21) / Grant of the Research Council of Lithuania for an academic visit to carry out research at foreign research and higher education institutions: the Museum of European and Mediterranean Civilisations (MuCEM), Paris branch, and the National Museum of Natural History in Paris (France, 7-21 May 2012).

Finansinė parama / Financial aid

1. Lietuvos mokslo tarybos parama mokslinei išvykai dalyvauti XIV tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje Sankt Peterburge (Rusija, 2011 06 26–2011 06 30) / Grant of the Research Council of Lithuania for an academic visit to take part at the XIV International Scientific and Practical Conference in St. Petersburg (Russia, 26-30 June 2011).
2. Lietuvos mokslo tarybos doktoranto stipendija už akademinius pasiekimus (2012) / Doctoral scholarship of the Research Council of Lithuania for academic achievements (2012).

TRUMPOS ŽINIOS APIE DOKTORANTĘ / BRIEF INFORMATION ABOUT THE AUTHOR OF THE DISSERTATION

Miglė Lebednykaitė

Gimė 1976 m. Panevėžyje.
1994 m. baigė Panevėžio Vytauto Žemkalnio gimnaziją.
1995–2001 m. studijavo Vilniaus dailės akademijoje Tekstilės katedroje. 1999 m. įgytas menų bakalauro laipsnis, 2001 m. – menų magistro laipsnis.
2000–2001 m. studijavo Kinijos tekstilės universitete (*Dōnghuà dàxué*) Šanchajuje (Kinijos Liaudies Respublikos Vyriausybės stipendija).
2004–2006 m. studijavo Kioto universitete (*Kyōto daigaku*) ir Kioto dailės akademijoje (*Kyōto shiritsu geijutsu daigaku*), Japonijoje (Japonijos Vyriausybės Monbukagakusho stipendija).
2008–2012 m. doktorantūros studijos Vilniaus dailės akademijoje.
Nuo 1998 m. menininkių grupės „Baltos kandys“ narė. Nuo 2002 m. Lietuvos dailininkų sąjungos narė. Nuo 1997 m. dalyvauja Lietuvos ir užsienio parodose. Kartu su Egle Ganda Bogdaniene ir grupe „Baltos kandys“ nuo 1998 m. rengia Tarptautinius veltinio simpoziumus Lietuvoje. Grupės „Baltos kandys“ meno projektų Olandijoje (2007), Argentinoje (2008), Japonijoje (2010), Kinijoje (2011), Indijoje (2012) kuratorė.
Nuo 2009 m. dėsto Vilniaus dailės akademijos Tekstilės katedroje Tekstilės istorijos ir Lietuvos etnografinės tekstilės kursus.

Miglė Lebednykaitė

Born in Panevėžys in 1976.
1994 – graduated from Vytautas Žemkalnis Gymnasium in Panevėžys.
From 1995 to 2001 – studied at Vilnius Academy of Arts, Department of Textile. Holder of a bachelor of arts (BA) degree (1999) and master of arts (MA) degree (2001).
2000/2001 – studied at China Textile University (*Dōnghuà dàxué*) in Shanghai (scholarship of the Government of the People's Republic of China).
From 2004 to 2006 – studied at Kyoto University (*Kyōto daigaku*) and Kyoto City University of Arts (*Kyōto shiritsu geijutsu daigaku*) in Japan (Japanese Government (*Monbukagakusho*) scholarship).
From 2008 to 2012 – PhD studies at Vilnius Academy of Arts.
From 1998 – member of the Baltos Kandys Group of artists; from 2002 – member of the Lithuanian Artists' Association; from 1997 – participant of exhibitions in Lithuania and abroad; from 1998 – co-organiser of international felt symposia in Lithuania together with Egle Ganda Bogdaniene and Baltos Kandys Group. Curator of artistic projects of the Baltos Kandys Group in the Netherlands (2007), Argentina (2008), Japan (2010), China (2011), India (2012).
From 2009 to present – lecturer at the Department of Textile, Vilnius Academy of Arts (courses in the History of Textile and Lithuanian Ethnographic Textile).

Adresas / Address
Vilniaus dailės akademija / Vilnius Academy of Arts
Maironio g. 6 / Maironio str. 6
LT-01124, Vilnius
El. paštas: lebednykaite_migle@yahoo.com

Miglė Lebednykaitė

ŠVENTADIENĖS PRIJUOSTĖS LIETUVOS KULTŪROJE.
XIX A. – XX A. PIRMOJI PUSĖ

Daktaro disertacija
Humanitariniai mokslai, menotyra (03 H)
Meno istorija (H 310)

FESTIVE APRONS IN THE LITHUANIAN CULTURE.
19TH CENTURY – EARLY 20TH CENTURY

Doctoral Dissertation
Humanities, Art Criticism (03 H)
Art History (H 310)

Tiražas 50 egz.
Vilniaus dailės akademijos leidykla ir spaustuvė
Dominikonų g. 15, LT-01131 Vilnius
El. p. leidykla@vda.lt

ISBN 978-609-447-079-0